

Original Article

Cultural Unconscious Beliefs about Couple Relationship in Married PeopleSaba Moghaddam¹, Mohsen Kachooei^{2✉}, Leili Panaghi³, Hojat Allah Farahani⁴

1. Department of Psychology, Faculty of Psychology, University of Science and Culture, Tehran, Iran.
2. Faculty of Psychology, University of Science and Culture, Tehran, Iran.
3. Family Research Institute, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
4. Department of Psychology, Faculty of Psychology, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Received:2024/02/18

Revised:2025/03/07

Accepted:2025/03/27

DOI: [10.48308/jfr.2025.234568.1710](https://doi.org/10.48308/jfr.2025.234568.1710)**Extended Abstract**

Introduction: This study investigates the profound influence of culturally embedded unconscious beliefs on marital relationships among Iranians, addressing a critical gap in existing literature. While conscious values around marriage in Iran show shifts toward modernity, unconscious cultural narratives—internalized from birth through familial and societal transmission—continue to shape partner selection, role expectations, and relationship dynamics. Drawing on Person's (2006) concept of the "cultural unconscious" and Layton's (2014) framework of normative unconscious processes, the research posits that these implicit beliefs perpetuate traditional gender hierarchies and relational patterns despite surface-level societal changes. Iran's socio-cultural transition creates tension between modern aspirations (e.g., emotional intimacy, equality) and deep-seated unconscious scripts, contributing to marital dissatisfaction. Prior Iranian studies have focused on conscious values or structural aspects of marriage, neglecting the unconscious dimension this study centrally explores.

Methodology: The study employed a qualitative exploratory design using inductive thematic analysis within a Basic Qualitative Research framework. Through purposive maximum-variation sampling, 17 married Iranians (10 women, 7 men) aged 24–40, married for 2–5 years, were recruited. This duration ensured participants were beyond the "honeymoon phase" yet within the high-risk period for divorce. Semi-structured in-depth interviews, informed by psychodynamic perspectives, explored life histories, partner selection, and marital experiences. Interviews (47 min – 3 hr 50 min) were audio-recorded, transcribed verbatim, and analyzed iteratively. Thematic saturation was achieved by the 10th interview. Trustworthiness was ensured through member checking (participant validation of themes) and peer debriefing (analysis reviewed by two qualitative experts). Comprehensive documentation and coder consensus further enhanced reliability.

Findings: Four primary themes emerged from the analysis, revealing powerful unconscious cultural beliefs:

- Gendered Post-Marriage Roles: Participants unconsciously reinforced traditional divisions: men as sole breadwinners ("All financial burden is on me as the man") and

women as primary homemakers, even when employed. This included the belief that overlapping roles cause conflict, necessitating strict separation ("Inside home is wife's domain, outside is mine"). Crucially, men were unconsciously positioned at the hierarchical apex ("I must be the God of the house"), legitimizing male authority in decision-making.

- **Intergenerational Subordination of Women:** A deep-seated devaluation of femininity surfaced, with female participants expressing aversion to stereotypically "feminine" traits ("I hated being a girl"). This stemmed from internalized childhood experiences of gender discrimination within families ("My brothers had freedom; I was told to stay home"). Women also unconsciously embraced self-neglect as virtuous, mirroring maternal models of extreme self-sacrifice ("I'm like Iranian mothers: I neglect my needs for others' comfort").
- **Socio-Economic Criteria in Partner Selection:** While conscious narratives emphasized emotional connection, unconscious socio-economic factors were pivotal. Both genders prioritized marrying within their perceived social class ("My wife must be from our class, like doctors"). Uniquely, all female participants, bar one, unconsciously selected partners with higher economic status, despite denying this as a conscious criterion. This reflects the internalized belief that men should be superior providers, even among educated, financially independent women.
- **Primacy of Parental Authority and Marriage Imperative:** Parental approval, particularly the father's, was unconsciously paramount, acting as the ultimate sanction ("If my father disapproved, I wouldn't argue"). Marriage itself was perceived as an inevitable, ultimate life goal ("I always felt I must marry; it's the only right path"), especially for women, reinforcing traditional life scripts.

No significant gender differences emerged in the expression of these unconscious beliefs, except for the economic criterion in partner selection. The findings demonstrate a stark disconnect between conscious modern egalitarian ideals and the persistent operation of traditional unconscious schemas.

Conclusion: The study reveals that deeply internalized, unconscious cultural beliefs—particularly rigid gender role assignment, female subordination, socio-economic hierarchies in partner choice, and parental authority—continue to fundamentally shape marital expectations and dynamics in Iran, despite conscious espousal of modern values like equality and intimacy. This tension between conscious aspirations and unconscious scripts creates significant intrapsychic and interpersonal conflict, hindering relationship satisfaction. Key implications include:

- **Therapeutic Practice:** Couple therapists must address these unconscious cultural layers to resolve conflicts effectively. Interventions should focus on raising awareness of internalized beliefs, challenging their automatic influence, and fostering conscious renegotiation of roles and expectations within the relationship.
- **Socio-Cultural Understanding:** The findings challenge assumptions of linear modernization in Iranian families. They highlight Iran's unique "transitional" state where modern conscious values coexist with, and are often undermined by, resilient unconscious traditional frameworks. The power of the cultural unconscious suggests that meaningful change requires sustained psycho-education and societal dialogue alongside structural reforms.
- **Research Direction:** Future studies should investigate interventions targeting unconscious beliefs, explore these dynamics in diverse socio-economic and ethnic

subgroups, and examine long-term marital outcomes (e.g., comparing divorced and stable couples). Research across different age cohorts could also track the evolution of these unconscious patterns. Ultimately, acknowledging and addressing the cultural unconscious is crucial for fostering healthier, more conscious, and satisfying marital relationships in Iran and similar cultural contexts undergoing rapid social transition.

Keywords: 'Couple Relationship', 'Partner Choice', 'Thematic Analysis', 'Unconscious Cultural Beliefs'

How to cite: Kachooei, M. , Moghaddam, S. , Panaghi, L. and Farahani, H. (2025). Cultural Unconscious Beliefs about Couple Relationship in Married People. *Journal of Family Research*, 21(1), 22-51. doi: 10.48308/jfr.2025.234568.1710

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the creative commons attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

باورهای فرهنگی ناخودآگاه درباره رابطه زوجی در افراد متأهل

سبا مقدم^۱، محسن کجویی^۲، لیلی پناغی^۳، حجت اله فراهانی^۴

۱. گروه روانشناسی دانشکده روانشناسی دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

۲. دانشکده روانشناسی دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

۳. پژوهشکده خانواده، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۴. گروه روانشناسی، دانشکده روانشناسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۲۹ دریافت نسخه اصلاح شده: ۱۴۰۳/۱۲/۱۷ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۱/۷

DOI: [10.48308/jfr.2025.234568.1710](https://doi.org/10.48308/jfr.2025.234568.1710)

چکیده: تعامل پویا و مداومی بین محیط فرهنگی و روان انسان‌ها در جریان است؛ تعاملی که از زمان تولد آغاز می‌شود و در طول عمر ادامه می‌یابد. ناخودآگاه فرهنگی بر نحوه‌ای که افراد شریک خود را انتخاب کرده و رابطه را پیش می‌برند، تأثیر می‌گذارد. هدف پژوهش حاضر این بود که باورهای ناخودآگاه فرهنگی را که در حیطه ارتباط زوجی نقش تعیین‌کننده دارند، شناسایی کند.

در این پژوهش از روش تحلیل مضمون استفاده شده است، و به کمک نمونه‌گیری هدف‌مند و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته مضمین موجود در ناخودآگاه فرهنگی ۱۷ فرد متأهل در دامنه سنی ۲۴ تا ۴۰ سال شناسایی شده است. مضمون‌های به دست آمده عبارتند از: ۱- زنانه-مردانه کردن نقش‌های بعد از ازدواج؛ ۲- زنان فرودست؛ یک باور بین نسلی؛ ۳- معیارهای فرهنگی مؤثر بر انتخاب همسر؛ ۴- باورهای مربوط به خانواده اصلی درباره ازدواج. بر اساس یافته‌های به دست آمده، باورهای سنتی همچنان در ناخودآگاه افراد کارکرد و اثر تعیین‌کننده دارند و شناخت نقش آنها و آگاه شدن نسبت به این باورهای ناخودآگاه فرهنگی جهت به دست آوردن تجربه رضایت ارتباط زوجی بسیار مهم است.

کلیدواژه‌ها: انتخاب همسر، باورهای ناخودآگاه فرهنگی، تحلیل مضمون، رابطه زوجی.

استناد به این مقاله: کجویی، م.، مقدم، س.، پناغی، ل. و فراهانی، ح. (۱۴۰۴). باورهای فرهنگی ناخودآگاه درباره رابطه زوجی در افراد متأهل. خانواده پژوهی، ۲۱(۱)، ۲۲-۵۱. doi: 10.48308/jfr.2025.234568.1710

✉ نویسنده مسئول: kachooei.m@usc.ac.ir

مقدمه

خانواده به‌عنوان یکی از نهادهای پایه‌ای و اساسی جامعه، نقش بی‌بدیل در شکل‌گیری شخصیت و الگوهای رفتاری افراد ایفا می‌کند (چراغی و ابراهیمی^۱، ۱۳۹۹). اما فراتر از چارچوب خانواده، بافت و محیط اجتماعی و فرهنگی نیز تأثیر عمیقی بر انتخاب‌ها و مسیر زندگی انسان‌ها دارد. یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی که این تأثیر مشهود است، ازدواج و انتخاب همسر است. الگوهای ارتباطی درون خانواده، ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی و قواعد اجتماعی همگی در شکل‌گیری معیارها و انتظارات فرد از رابطه زناشویی نقش دارند. از این روی، هنگام مطالعه رابطه زناشویی نمی‌توان اتفاقات و پیشامدهای تاریخی و فرهنگی را که به رابطه شکل می‌دهد، نادیده گرفت. چرا که همسرگزینی و تصورات و انتظاراتی که افراد از رابطه در ذهن دارند، شامل روایت‌هایی است که در دل هر یک، فرهنگ کلی‌تر آن جامعه نهفته است (پرسون^۲، ۲۰۰۶). به عبارتی دیگر، بخشی از روایت زندگی آحاد هر جامعه‌ای، بر مبنای حاکمیت فرهنگ، هنجارها، ارزش‌ها، و متغیرهای مختلف روانی-اجتماعی جاری در بافتی شکل می‌گیرد که در آن زندگی می‌کنند. از نگاه نظریه‌پردازان روانشناسی فرهنگی همچون پرسون (۲۰۰۶) و لیتون^۳ (۲۰۱۴)، فرهنگ نسخه‌های حاضر و آماده‌ای برای نحوه انتخاب شریک، انتظارات زندگی زناشویی، تعریف خوشبختی و رضایت به افراد آن جامعه ارائه می‌کند. به باور ایشان این اثرگذاری فرهنگی به بهترین شکلی در قالب مفهوم «ناخودآگاه فرهنگی^۴» توصیف می‌شود. در واقع ناخودآگاه فرهنگی مُمهری است که فرهنگ بر نحوه بروز غرایز، هیجان‌ات و چگونگی رفتار کردن می‌زند و طبق تعریف، اشاره به روایت‌ها، باورها و ارزش‌های خاص هر فرهنگ دارد که توسط اعضای آن به شکل ناخودآگاه درونی شده و به انتخاب فرد برای مسیر زندگی، نحوه ارضای نیاز، اولویت‌بندی ارزش‌ها و چگونگی انتخاب شریک، شکل و جهت می‌دهد (پرسون، ۲۰۰۶). مروری بر پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد این مفهوم در مطالعات غربی نسبتاً جدید است و تنها نظریه‌پردازانی چون پرسون (۲۰۰۶) و لیتون (۲۰۱۴) تا کنون بدان به شکلی کلی پرداخته‌اند. در ایران نیز مطالعه‌ای درباره این موضوع انجام نشده است که با استناد به آن بتوان از نقش ناخودآگاه فرهنگی در ازدواج و رضایت یا عدم رضایت زوجها آگاهی یافت. این درحالی است که جای خالی چنین مفهومی در مطالعات بومی به شدت احساس می‌شود.

پژوهش‌های صورت گرفته در ایران غالباً بر بعد ارزش‌ها و معیارهای تعیین‌کننده در انتخاب همسر و همچنین چگونگی تحولات اجتماعی و باورهای فرهنگی در دهه‌های اخیر تأکید داشته‌اند (آزادارمکی^۵، ۱۳۹۵؛ قاسمی^۶ و همکاران، ۱۳۹۷). اغلب این مطالعات از عنوان «گذار» (پیرمادی^۷، ۱۳۸۳) درباره شرایط فعلی ایران استفاده می‌کنند. زیرا نحوه شکل‌گیری رابطه و تشکیل خانواده دستخوش تغییرات بسیار شده است. این در حالیست که گروه دیگری از مطالعات ضمن تأیید تحولات اجتماعی و فرهنگی ناشی از گذار سنت به مدرنیته، نشان می‌دهند که همچنان برای بسیاری از ایرانیان تصویر ایده‌آل از رابطه زوجی و خانواده مبتنی بر حفظ ارزش‌های سنتی حاکم بر خانواده است (پناغی^۸ و همکاران، ۱۳۹۵) و به نظر می‌رسد در مقابل نفوذ و ورود ارزش‌های غربی به طور خودآگاه یا ناخودآگاه مقابله می‌کنند. به‌عنوان مثال، جبرائیلی، زاده‌محمدی و حیدری^۹ (۱۳۹۲) در مطالعه خود درباره ملاک‌های انتخاب همسر نشان می‌دهند که برخلاف تصور رایج، همچنان عامل زیبایی

برای مردان و عامل وضعیت اقتصادی برای زنان از جمله مهم‌ترین معیارها برای انتخاب همسر هستند. این یافته‌ها حمایت نظریه‌های تکاملی (باس^{۱۰}، ۱۹۸۹؛ خالد^{۱۱}، ۲۰۰۵؛ لی^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۰) را نیز دارند که نشان می‌دهند با وجود تغییرات ساختاری در نظام ارزشی نسل جوان در ایران طی دهه‌های اخیر، همچنان ملاک‌های سنتی در انتخاب همسر و شکل دادن رابطه زناشویی نقش غالب را دارند.

چراغی و همکاران (۱۳۹۹) نیز در مقاله «فرض‌ها و معیارهای ایرانیان درباره ازدواج و روابط زناشویی» ۸۱۴ ضرب‌المثل‌های ایرانی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم مربوط به ازدواج و زناشویی و زن و شوهر هستند را با روش تحلیل تماتیک بررسی، و معیارها و فرض‌های نهادینه در آنها را شناسایی کرده است و در نهایت به سه مضمون اصلی و یک مضمون کلی دست یافته است. سه مضمون اصلی عبارتند از «شناخت‌های مربوط به ازدواج و انتخاب همسر، شناخت‌های مربوط به تأهل و زندگی زناشویی و شناخت‌های مربوط به ختم ازدواج» و یک مضمون کلی «تفاوت بین دو جنس در ازدواج و رابطه زناشویی». یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که همچنان مسئولیت تأمین معاش و داشتن تمکن مالی بر دوش مردان است و زن وظیفه نان‌آوری نداشته و چه بسا طبق عرف، حضور فعال او در این عرصه عامل ننگ و سرکوفت بر مرد است. در مقابل از زن نیز انتظار می‌رود در خدمت خانه و خانواده باشد و مسئولیت درون منزل و تربیت فرزندان را بر دوش داشته باشد. علاوه بر این تحلیل ضرب‌المثل‌ها نشان می‌دهد ازدواج در فرهنگ عامه و باور جامعه، تقدیری محتوم است و جایگاهی بلامنازع دارد؛ چه برای دختر و چه برای پسر ازدواج کردن روش پسندیده تأمین نیاز عاطفی، جنسی، مالی و کسب هویت مستقل در جامعه است. همچنین زنان در سلسله‌مراتب قدرت درون رابطه، جایگاه پایین‌تر داشته و سلطه مردان بر زنان طبیعی و قابل انتظار انگاشته می‌شود. در این تصویر ترسیم شده در ضرب‌المثل‌ها، جای خالی دعوت به اعتماد، صمیمیت، هویت زوجی و حس ما بودن احساس می‌شود، خصوصاً اگر ازدواج از نوع سنتی باشد. در واقع در ازدواج سنتی فرض اولیه بر آن است که هدف اصلی این پیوند، تولید مثل و تقسیم جنسیت‌محور وظائف زندگی است و نه یافتن کسی که بتوان با او صمیمیتی ویژه تجربه کرد.

گروه دیگری از مطالعات نیز به تأثیرات منفی که باورهای فرهنگی و ارزش‌های عرفی، نقش‌های جنسیتی کلیشه‌ای و تبعیض‌های اجتماعی بر رابطه زناشویی و صمیمیت زوجی داشته‌اند متمرکز هستند. پژوهش قاسمی و همکاران (۱۳۹۷) نشان می‌دهد مسیرهای اجتماعی شدن متفاوت و مرتبط با جنسیت در دختران و پسران در جامعه ایران باعث شکلی از بی‌خبری و حتی بی‌تفاوتی از وضعیت زنانه و مردانه در دو جنس شده است. در واقع هر زن یا مردی با زبان و درک خاص جنس خود، زندگی و اتفاقات آن را معنا می‌کند و آن را یگانه حقیقت موجود در نظر می‌گیرد، و در نتیجه‌ی تربیت و تجربه‌های متفاوت، اهداف و نقش‌های کاملاً متمایز برای ازدواج تعریف کرده و وارد آن می‌شود. این پژوهش مدعی است که در چنین فضایی زن و مرد جوان درگیر ارتباطات و مناسباتی می‌شوند که برای حل‌وفصل و مدیریت آن پیشتر، هیچ آموزش و آمادگی دریافت نکرده‌اند. همچنین در شرایطی که نقش‌هایی که به لحاظ عرفی و قانونی بر گردن هر یک نهاده شده است، برابر و متوازن نیستند و طبق همان نقش‌ها و هنجارهای عرفی و اجتماعی، لاجرم یکی در رأس است و دیگری در مرتبه بعدی، انتظار صمیمیت، رضایت و شادمانی ارتباطی غیرمعقول و ناممکن می‌نماید.

موحدی و مشتاق^{۱۳} (۲۰۱۹) نیز باور دارند با توجه به تغییرات به‌وجود آمده در نظام ارزشی و باورهای نسل جدید در ایران که نشان می‌دهد زوج امروزی بیش از هرچیز، به دنبال تجربه صمیمیت و برابری، توجه و محبت، و دیده شدن و شکوفا شدن است، وجود نابرابری و ایدئولوژی نقش‌های جنسیتی در ازدواج، رابطه زناشویی را به شدت دچار مشکل کرده است. از نظر ایشان عمده شکایتی که امروزه از زنان تحصیلکرده طبقه متوسط ایرانی شنیده می‌شود، فقدان صمیمیت و نزدیکی عاطفی در روابط زناشویی‌شان است. شوهران نیازهای عاطفی زنان را تأمین نمی‌کنند. حال می‌تواند دلیلش این باشد که یا برای این کار آموزش ندیده‌اند و یا اینکه بروز احساسات را اساساً زنانه می‌دانند و هراس دارند با این کار جایگاه مردانه و اقتدار تعریف شده جنسیتی خود (در رأس بودن) را به خطر بیندازند، و یا اینکه محبت خود را نه به صورت کلامی و عاطفی، بلکه در تأمین مادی و فراهم آوردن ملزومات زندگی (همان‌نان‌آوری مردانه) نشان می‌دهند. درواقع از نظر موحدی و مشتاق نقش‌های جنسیتی کلیشه‌ای و سنتی به‌وضوح برای صمیمیت خطرناک هستند. ساختار نهادی و قانونی ازدواج که به نفع سلطه مردان تعریف شده است، مرزهای جدیدی به رابطه‌ای که پیش از رسمی شدن صمیمی بود، تحمیل می‌کند و در عمل ماهیت آنچه که آن دو با هم ساخته بودند را تخریب کرده یا در بهترین حالت بازتعریف می‌کند. به ادعای موحدی و مشتاق (۲۰۱۹) این موقعیت در خانواده‌های ایرانی بحران ایجاد کرده است. زیرا صمیمیت نیازمند برابری است و احترام متقابل. در قلب هر گفتمان مبتنی بر صمیمیت، این ایده نهفته است که یک سری نیازهای عاطفی وجود دارد که باید ارضا شوند و در حالت آرمانی، زوج عاشق این رضایت عاطفی را به شکل دو سویه تأمین می‌سازد. در واقع به تعریف ایشان دیگر ازدواج مطلوب، ایفای نقش‌های جنسیتی همسران در قبال هم نیست؛ بلکه بناست دو نفر نیازهای عاطفی یکدیگر را در بستر هم‌فهمی و توجه برابر و متقابل تأمین کنند، چرا که می‌توان ادعا کرد مادامی که رابطه بر محور یکی بالا و یکی پایین بگردد یا همان دینامیک ارباب و برده، صمیمیتی پدیدار نمی‌شود.

قاسمی و همکاران (۱۳۹۷) همسو با پژوهش‌های ذکر شده باور دارند به دلیل وضعیت نامعلوم نسبت سنت در مقابل مدرنیته و تغییرات و تحولات ساختاری و معنایی که مدت‌هاست آغاز شده ولی هنوز سرانجام نیافته‌اند، زنان با شرایطی مواجه شده‌اند که به درستی قادر به تعریف آنچه می‌خواهند نیستند. درواقع از یک سو نمی‌خواهند به باورهای نسل‌های پیشین و نقش‌های کلیشه‌ای مادران خود که به صورت کلی منفی، منفعلانه، ضعیف و آسیب‌پذیر تعریف می‌شود، تن دهند و در مقابل آن طغیان و سرکشی می‌کنند. ولی از سوی دیگر در باور ناخودآگاه خود به لحاظ فرهنگی همان باورها سایه گسترده افکنده، به طوری که در عمل در روابط زناشویی خود رفتار و رویکردی خود-نادیده‌انگار دارند، و یا به هنگام توصیف خود، هویت‌گریز و منزجر از تعاریف کلیشه‌ای زنانگی بوده و خود را بیشتر مشابه و متعلق به جامعه مردان معرفی می‌کنند. در واقع این زنان گریزان از هویت زنانه بین انعطاف، سکوت مداوم، صبوری، نفرت از ویژگی‌های خود و نادیده گرفتن نیازهای خویش از یک سو و از سوی دیگر به رسمیت شناختن عاملیت خود و ارزشمند پنداشتن هویت فردی و جنگیدن برای تحقق و دوست داشتن خود واقعی در نوسان هستند.

در همین راستا مجدی نسب^{۱۴} و همکاران (۱۴۰۱) نیز دو پدیده‌ی جامعه‌پذیری جنسیتی دوران کودکی و انتظارات فرهنگی-اجتماعی از زنان را در ایجاد نگرش منفی به هویت زنانه موثر می‌دانند، و در مطالعه خود به این نکته اشاره کرده‌اند که زنان در طول اعصار مختلف با باورهای فرهنگی منفی درباره هویت زنانه خود روبرو بوده و هستند و لاجرم آن را درونی کرده‌اند. به گفته‌ی ایشان ارزیابی‌های منفی نسبت به زن بودن و همزمان دستیابی نابرابر زنان به منابع و امکانات در جامعه، مولد احساساتی چون نفرت و گریز از هویت خود، سرگشتگی هویت، دوگانگی آگاهی، احساس بیگانگی هویتی-اجتماعی و تعارض نقش می‌شود. گروسی و آدینه‌زاده^{۱۵} (۱۳۸۹) نیز اشاره می‌کنند که این نگاه منفی به زن بودن و کلیشه سنتی خانه‌داری در کنار پیشرفت‌های چشمگیر ایشان در حوزه‌های مشارکت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تناقض آشکار و دامن‌گیری برای ایشان در زمینه هویت فردی و هویت حرفه‌ای و اجتماعی ایجاد کرده است؛ جامعه‌ای که از یک طرف بر نقش‌های جدید زنان تأکید دارد و از طرف دیگر مطالباتش در زمینه وظایف خانه و فرزندان تغییری نکرده است. نتیجه این فرایند به انکار هویت جنسی و تقلا برای رهایی از آن منجر شده است. مشتاق نیز در مقاله «چندش، سکوت و جرم: پیچیدگی‌های سقط جنین در ایران» (۲۰۲۳) به مسئله وحشت، نفرت و انزجاری که درباره زنان در نگاه مردان و زنان وجود دارد اشاره می‌کند و معتقد است زنان در جامعه پدرسالار می‌آموزند که ویژگی‌های خود و حتی بدن و اندام‌های جنسی‌شان را منجرکننده بدانند. درواقع این زنان در طول زمان این پیغام را با تمام وجود احساس کرده و درونی ساخته و همزمان به نسل بعد منتقل می‌کنند.

به‌علاوه، در جامعه ایران قواعد و قوانین قضایی مربوط به خانواده، حقوق ویژه‌ای را برای مردان در نظر گرفته است و همسو با این قوانین نهادی، هنجارهای اجتماعی در زمینه روابط زناشویی نیز به اقتدارگرایی مردانه یا همان پدرسالاری دامن می‌زنند. نابرابری جنسیتی بین زن و مرد مربوط به تفاوت‌های نظام‌مند بین این دو است که در بسیاری از حوزه‌ها نمود دارد (قاسمی^{۱۶}، ۱۴۰۰). وظایف تعریف شده تبعیض‌آمیز برای زنان، محدودیت‌های خانوادگی تحمیل شده بر این گروه، بی‌اعتمادی و بی‌اعتباری نقش، جایگاه و نقطه‌نظر ایشان، منفورانگاری و نفرت‌پراکنی نسبت به امور زنانه از جمله مثال‌ها در این زمینه است (تقی‌آبادی و تقی‌آبادی^{۱۷}، ۱۴۰۰).

با مرور پژوهش‌های متعددی که به تأثیر فرهنگ و ارزش‌های اجتماعی بر روابط زناشویی در ایران پرداخته‌اند، می‌توان دید که جای مفهوم «باورهای ناخودآگاه فرهنگی» در این تحقیقات خالی است. باورهای ناخودآگاه فرهنگی به الگوها، ارزش‌ها و انتظاراتی اشاره دارند که به‌صورت ناهشیار در روان فرد نهادینه شده و می‌توانند بدون آگاهی فرد، رفتارها و تصمیم‌گیری‌های او را به‌ویژه در زمینه انتخاب همسر، تجربه صمیمیت و رضایت از رابطه زناشویی شکل دهند. این باورهای ناخودآگاه می‌توانند به شکل‌گیری الگوهای تکراری و گاه ناکارآمد در روابط منجر شوند و فرد را در چرخه‌ای از تعارض‌ها و ناکامی‌های عاطفی گرفتار کنند. در زوج‌درمانی و مشاوره ازدواج، توجه به این لایه‌های ناهشیار می‌تواند به‌طور قابل‌توجهی در شناسایی ریشه‌های تعارض و ارائه راهکارهای مؤثرتر کمک کند.

لزوم انجام چنین پژوهش‌هایی در این است که با شناسایی باورهای فرهنگی که در سطح ناخودآگاه کارکرد دارند، می‌توان نه تنها به زوج‌ها در درک بهتر خود و شریک زندگی‌شان یاری رساند، بلکه به متخصصان حوزه سلامت روان نیز ابزارهای جدیدی برای مداخله و بهبود کیفیت روابط ارائه داد. از این روی، پژوهش حاضر با هدف شناسایی باورهای فرهنگی ناخودآگاه درباره رابطه مشترک در بین افراد متأهل ایرانی طراحی شده است.

روش

روش تحلیل داده‌های پژوهش حاضر از نوع کیفی است و رویکرد آن پژوهش کیفی پایه^{۱۸} از نوع اکتشافی^{۱۹} است. در این پژوهش از روش تحلیل مضمون^{۲۰} استفاده شده است که یک متد است و نه یک متدولوژی و در واقع یکی از رایج‌ترین روش‌های تحلیل پژوهش کیفی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی است. این روش فرایند شناسایی و کدگذاری الگوهای معنایی در تحقیقات کیفی است. به زبان دقیق‌تر روش تحلیل مضمون متمرکز است بر مشخص کردن، بررسی الگوها و درون‌مایه‌ها در داده‌ها و شناسایی الگوهای زندگی میان افراد با هدف توصیف و تولید استراتژی‌ها و در کل شناسایی و تحلیل و گزارش کردن الگوها (کلارک و براون^{۲۱}، ۲۰۱۶). میدان پژوهش در این مطالعه شامل کلیه افراد متأهل ایرانی می‌باشد. در این پژوهش که در زمستان ۱۴۰۱ آغاز و در اوایل پاییز سال ۱۴۰۲ به پایان رسید از روش نمونه‌گیری هدف‌مند با حداکثر گوناگونی استفاده شده است و حجم نمونه تا اشباع داده پیش رفته است و در نهایت ۱۷ نفر را شامل شد که ۱۰ نفر از ایشان زن و ۷ نفر، مرد بودند، در دهه سنی ۶۰ و ۷۰ که در ۵ سال اخیر ازدواج کرده بودند، به طوری که حداقل دو و حداکثر پنج سال از زمان ازدواجشان گذشته بود. معیار بالای دو سال، بدین علت انتخاب شده است که از یک سو، تا قبل از این زمان ممکن است زوج همچنان در فضای ماه عسل به سر برد و از سویی دیگر، پژوهش‌ها حاکی از این هستند که طلاق در یک سال اول رابطه بسیار شایع است (آقابابایی و دستجردی^{۲۲}، ۱۴۰۰). علت انتخاب پنج سال نیز بدین جهت است که از یک طرف به احتمال بیشتری فرد دلایل تصمیم‌ش را برای ازدواج با شریک خود در ذهن دارد و از طرفی دیگر داده‌ها نشان می‌دهد، ۵۰ درصد جدایی‌ها در پنج سال اول ازدواج رقم می‌خورند (دانش‌پور^{۲۳} و همکاران، ۲۰۱۱).

ابزار جمع‌آوری داده در این پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختار یافته بوده است. با توجه به اینکه رویکرد کلی پژوهشگران در این مسیر روان‌تحلیلگری بوده است، به طور عمده تاریخچه زندگی افراد مورد نظر بوده است و گستره مصاحبه از «گذشته تا اکنون» یعنی از تاریخچه و روایت زندگی این افراد تا نحوه آشنا شدن با همسر و شکل‌گیری رابطه‌شان را در بر گرفت. در این مصاحبه، اتفاقات دوران کودکی، مسائل مهم رشدی و چارچوب خانوادگی افراد که در آن متولد شده و رشد یافته‌اند و دیگر اتفاقات کلی مهم زندگی ایشان، حیطه‌های مشخصی بوده‌اند که در مصاحبه پوشش داده شدند. همچنین، پس از پرسیدن سوالات مربوط به تاریخچه فرد، نحوه آشنایی و چرایی انتخاب همسر، و دریافت پاسخ‌های او، پرسش‌های جستجوگری که جزئی‌تر و مشخص‌تر از سوالات اولیه بودند نیز طرح شدند تا امکان دستیابی به کامل‌ترین تصویر ممکن از زندگی وی فراهم گردد. فرایند اجرای پژوهش بدین ترتیب صورت گرفت که بعد از یافتن گروه نمونه، زمان و مکان مصاحبه با موافقت افراد تعیین شد؛ البته با توجه به لزوم داشتن نمونه‌ای با حداکثر پراکندگی، مصاحبه‌ها به صورت آن‌لاین و از

طریق نرم‌افزار اسکایپ انجام شدند، البته پس از کسب رضایت آگاهانه ایشان برای شرکت در این پژوهش. بعد از یافتن افرادی که واجد معیارهای ورود به پژوهش بودند، ضمن معرفی پژوهشگر و توضیح مختصری در باب اهداف این پژوهش و اطمینان دادن از محرمانه ماندن اطلاعات، مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته عمیق گرفته شد. در این مطالعه بیشترین مدت زمان انجام مصاحبه (۳ ساعت و ۵۰ دقیقه) و کمترین زمان آن (۴۷ دقیقه) بوده است. به منظور تبدیل مصاحبه‌ها به متن نوشتاری، موافقت شرکت‌کنندگان جهت ضبط صدا و یادداشت‌برداری حین مصاحبه جلب شد. مصاحبه‌ها تا نمونه ۱۷ انجام شد و به دلیل تکراری بودن اطلاعات از مصاحبه دهم این روند متوقف شد، چراکه داده‌ی جدیدی به دست نیامد و اشباع حاصل شد. بعد از انجام مصاحبه‌ها، بلافاصله فایل‌های صوتی به دقت پیاده‌سازی و مکتوب شدند و سپس کار کدگذاری صورت گرفت. جهت کسب اطمینان از اعتبار ابزار پژوهش خود یعنی مصاحبه و صحت و غنای اطلاعات به دست آمده، سوالات مکتوب شدند و بعد از اینکه به تأیید تیم پژوهشی رسید، به طور آزمایشی، ۳ مصاحبه انجام شد. سپس ثبت و ضبط و پیاده‌سازی انجام شد و مجدد نتایج توسط اعضای تیم پژوهشی مورد بررسی واقع شد و پس از اصلاح اشتباهات و بازبینی برخی پرسش‌ها، مصاحبه‌های اصلی اجرا گشتند.

جهت بررسی روایی^{۲۴} و پایایی^{۲۵} فرایند و نتیجه تحقیق، منطبق بر توصیه‌های روش‌شناختی‌ای که در این حوزه وجود دارد، عمل شده است. هدف از اعتباریابی در پژوهش کیفی، بررسی صحت یافته‌هایی است که پژوهشگر از مصاحبه با افراد شرکت‌کننده در پژوهش کسب و توصیف می‌نماید. از آنجا که انجام دو روش برای اعتبار سنجی هر پژوهش ضروری است، در این مطالعه نیز دو روش کنترل اعضا و بازخورد هم‌تایان مورد استفاده قرار گرفت (گیلهام^{۲۶}، ۲۰۰۰) که عبارتند از:

روش کنترل اعضا: در این روش، پژوهشگر به منظور اطمینان حاصل کردن از اعتبار یافته‌ها و تفاسیر خود، از بازبینی و دیدگاه مصاحبه‌شوندگان استفاده کرده است. به این ترتیب که مضامین استخراج شده از مصاحبه هر فرد به او باز گردانده شد و از او خواسته شد بگوید آیا اطلاعاتی که به دست آمده با تجربه واقعی او هم‌خوانی دارد و منظور او را بدون کم و زیاد می‌رساند یا خیر.

روش مرور یا بازخورد هم‌تایان: در این روش پس از کدگذاری مصاحبه‌های پیاده شده توسط پژوهشگر، و بازبینی و مرور مکرر و طبقه‌بندی مضمون‌ها، نتایج توسط دو نفر متخصص آگاه به هدف پژوهش و مسلط به روش پژوهش کیفی مجدد بررسی و در جلساتی مشترک با پژوهشگر به بحث و چالش گذاشته شدند. افراد متخصص، درون‌مایه‌ها و درون‌مایه‌های فرعی را تفسیر و به چالش کشیدند و پژوهشگر دلایل خود را برای انتخاب آنها بیان کرد و در نهایت جمع‌بندی در مورد درون‌مایه‌ها انجام گرفت.

به چندین روش نیز می‌توان پایایی پژوهش کیفی را برآورد کرد. یکی از این راه‌ها ضبط کامل مصاحبه و به نوشتار درآوردن همه نکات به شکل دقیق و کامل است (ویلیس^{۲۷}، ۲۰۰۷). در این پژوهش به منظور افزایش پایایی یافته‌های پژوهش، تمام جلسه‌های مصاحبه به‌طور کامل ضبط و هم‌زمان یادداشت‌برداری شد. هم‌چنین بعد از مصاحبه‌ها مکالمات ضبط شده واژه به واژه پیاده‌سازی شدند. روش دیگری که با هدف افزایش پایایی پژوهش به آن توجه می‌شود، توافق بین کدگذاران است. در این روش از چند کدگذار برای تحلیل و کدگذاری

یافته‌های به دست آمده استفاده می‌شود و اشاره به ثبات پاسخ‌های کدگذاران متعدد به مجموعه داده‌ها دارد و اجماع نهایی بر سر این که کدام یک می‌تواند مناسب‌ترین انتخاب باشد. توافق بین کدگذاران باعث افزایش پایایی پژوهش خواهد شد. در این پژوهش از روش ثبت داده‌ها به واسطه ضبط مصاحبه و یادداشت‌برداری دقیق و جامع استفاده شد.

مشخصات مصاحبه‌شوندگان

در جدول شماره ۱، مشخصات کلی داوطلبان این پژوهش درج شده است. تعداد کل شرکت‌کنندگان هفده نفر بوده است و درون‌مایه‌های حاصله از مصاحبه‌ها نیز در جدول شماره ۲ نشان داده شده است.

جدول ۱: مشخصات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان

شرکت‌کنندگان	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل	سال‌های زندگی مشترک
۱	مرد	۳۳	دکترای حرفه‌ای داروسازی	داروساز	۴ سال
۲	مرد	۴۰	لیسانس مدیریت	مدیر ارشد دولتی	۲ سال
۳	زن	۲۲	روانپزشک	روانپزشک	۴ سال
۴	زن	۲۷	فوق دیپلم حسابداری	حسابدار پاره‌وقت	۵ سال
۵	زن	۳۴	لیسانس نرم‌افزار	مدیر پروژه	۵ سال
۶	مرد	۲۳	دیپلم	رنگ‌کار کارگاه میل	۵ سال
۷	زن	۲۹	ارشد روانشناسی	روانشناس	۵ سال
۸	زن	۳۰	ارشد آمار و محاسبات بیمه	طراح داخلی	۳ سال
۹	زن	۳۴	لیسانس گرافیک	خانه‌دار	۵ سال
۱۰	زن	۲۴	ارشد روانشناسی	روانشناس	۳ سال
۱۱	زن	۳۳	دکترای روانشناس	کارمند اورژانس	۴ سال
۱۲	مرد	۳۴	ارشد مدیریت کارآفرینی	شغل آزاد (صنف کاشی و سرامیک)	۵ سال
۱۳	مرد	۳۲	ارشد روانشناسی	مشاور آموزش و پرورش و مدارس	۵ سال
۱۴	مرد	۲۹	لیسانس الکترونیک	تولیدکننده و قالب‌سازی	۲ سال
۱۵	مرد	۳۲	ارشد روانشناسی	روانشناس	۳ سال
۱۶	زن	۲۲	کارشناسی اتاق عمل	کارشناس اتاق عمل	۵ سال
۱۷	زن	۲۹	ارشد زبان فرانسه	معلم فرانسه	۲ سال

بیان یافته‌ها

پس از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با افراد و با استفاده از روش تحلیل مضمون، درون‌مایه‌های اصلی و فرعی از دل مصاحبه‌ها استخراج و دسته‌بندی شدند. سپس هر یک از درون‌مایه‌های اصلی به صورت جداگانه در بخش بحث و نتیجه‌گیری به تفصیل مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند. پرسش پژوهش حاضر این بوده است که به هنگام انتخاب شریک عاطفی، چه مضامینی در باورهای ناخودآگاه فرهنگی تعیین‌کننده هستند؟ تحلیل

اطلاعات به دست آمده از مصاحبه‌ها نشان داد که در ناخودآگاه فرهنگی زوجها به هنگام تصمیم برای ازدواج چهار دسته درون‌مایه‌ی اصلی وجود دارد که به شرح زیر هستند.

پیش از آغاز بخش یافته‌ها، یک نکته لازم به ذکر است و آن اینکه در ابتدای پژوهش، یکی از پرسش‌هایی که در کانون توجه محققین قرار داشت، یافتن تفاوت‌های جنسیتی در حوزه تأثیرپذیری از باورهای فرهنگی ناخودآگاه بود. ولی در نهایت نتایج، هیچ تفاوت محسوسی را بین دو جنس نشان ندادند. از این روی، در گزارش یافته‌های پژوهش، آنچه آمده است، درباره هر دو گروه صادق می‌باشد.

درون‌مایه‌ی اصلی اول: زنانه-مردانه کردن نقش‌های بعد از ازدواج

نقش‌های جنسیتی از جمله اولین مفاهیم فرهنگی است که طی اجتماعی شدن کودک، به شکل خودآگاه و ناخودآگاه به او آموزش داده می‌شود. حال این نقش‌ها در باور شرکت‌گندگان این پژوهش به نوعی خاص خود را بروز داده است که می‌توان در چهار درون‌مایه‌ی فرعی توضیحشان داد: درون‌مایه‌ی فرعی اول «مردانه‌پنداشتن نان‌آوری» است که اشاره به یک باور فرهنگی قوی در روان مصاحبه‌شوندگان داشت؛ بدین معنا که با وجود درآمدزا بودن زنان و داشتن قدرت و استقلال مالی ایشان در دهه‌های اخیر، همچنان، باور بر این است که کسی که در خانواده مسئول اصلی امورات مالی است و وظیفه گرداندن امورات اقتصادی زندگی دارد، مردان هستند؛ همراه با این مثال «همه بار مالی روی دوش منه، من مردم، شده براش درز دی کنم، مواد قاچاقی بفروشم، اونو به آرزوهاش می‌رسونم، یه قرون از پول اون هم نمی‌خوام». درون‌مایه‌ی فرعی دوم «زنانه‌پنداشتن تدبیر منزل» است که حکایت از این باور فرهنگی دارد که برای یک زندگی آرام و باثبات خانوادگی، زن موظف است که علایق شغلی و تحصیلی و غیره خود را در مرتبه دوم اهمیت قرار داده و ابتدا به امورات خانه و نیازهای همسر و فرزندان رسیدگی کند. این درون‌مایه‌ی فرعی اشاره به ارجح بودن خانه‌داری برای زنان نسبت به هر فعالیت و شغل دیگری دارد؛ در واقع باور فرهنگی نهادینه این است که حتی در مورد زنان تحصیل کرده و صاحب شغل، خانواده و امورات منزل، کار اول و اصلی آنان است و این نقش نسبت به هر نقش دیگری در اولویت است. این درون‌مایه از دل این جملات حاصل شده است «درس زنم داره کم کم تموم می‌شه و دیگه می‌شینم تو خونه و به زندگی می‌رسه و این طوری شرایط ما بهتر خواهد شد، چون الان نمی‌تونه توی خونه اون تایمی رو که باید، بذاره و برای همین هیچی سرچاش نیست و آرامش نداریم». درون‌مایه‌ی فرعی سوم عبارت است از «دوگانه زنانه و مردانه انگاشتن امورات زندگی» که به این باور اشاره دارد که در ذهن افراد (شرکت‌کننده) همچنان زنان و مردان طبق یک دوگانه کلیشه‌ای سنتی، نقش‌هایی مکمل و لاجرم متفاوت دارند و برای یک زندگی خوب، این تقسیم نقش‌ها و تقسیم وظایف مبتنی بر جنسیت لازم و ضروری است و مثال آن جملاتی چون «آنچه درون خونه است با زنده و آنچه بیرون خونه است، مسئولیتش با منه و این تفکیک شدن مسئولیت‌ها که هر کسی قلمروش کجاست، خوبه. همپوشانی رو به صفر مرزی رسوندم، این طوری جایگاه‌هامون حفظ می‌شه» است. درون‌مایه‌ی فرعی چهارم «رأس هرم انگاشتن مردانه» نام دارد. بدین معنی که در خانواده یک سلسله‌مراتب قدرتی باید وجود داشته باشد که مردان در رأس آن قرار دارند و ایشان هستند که هم مسئولیت بیشتر بر دوش می‌کشند و هم وظایف و جایگاه دیگر اعضای این نهاد کوچک را تعیین می‌کنند، و با این گونه جملات همراه

است «من به این نتیجه رسیدم که باید وارد یه رابطه‌ای بشم که توش شان و جایگاهم حفظ باشه، یعنی زنم هیچ برتری سنی، اقتصادی و شرایطی نسبت به من نداشته باشه، و من نقش اصلی رو در خانه داشته باشم، و یه جوری باشم که خدا باشم، من نمی‌تونم هیچ وقت پیغمبر باشم، مرد نباید برای حفظ جایگاهش بجنگه، بلکه جایگاهش رو باید پذیرفت».

درون‌مایه‌ی اصلی دوم: زنان فرودست؛ یک باور بین نسلی

باورهای کلیشه‌ای جنسیت از جمله باورهای قدیمی و قدرتمند روان بشر است و از سرسخت‌ترین‌ها در مقابل تغییر. این کلیشه‌های برآمده از درون ۱۷ مصاحبه در این پژوهش عبارتند از «منفور انگاشتن و گریز از ویژگی‌های کلیشه‌ای زنان» که گویای این امر است که در بین مصاحبه‌ها گزارش‌هایی وجود داشت (از زن و مرد) در مورد منفورانگاری هر آنچه که در عرف «زنانه» تلقی می‌شود. اکثریت زنان شرکت‌کننده به طرق مختلف از هویت جنسی خود ابراز تنفر کردند و خود را متعلق به گروه زنان نمی‌دانسته و از تلاش‌های بی‌وقفه خود برای همانندسازی با ویژگی‌های «مردانه» اطلاع دادند. به عنوان مثال خانمی که می‌گفت «من بیشتر به پسر علاقه دارم تا دخترا چون دخترا لوسن، بیشتر دوستانم هم پسن، سر کار هم اول با همکارهای پسر دوست می‌شم، خیلی تو جمع دخترا نیستم، حوصلشون رو ندارم بحثاشون لوسه ولی پسرها دو تا حرف اجتماعی می‌زنن، یا سیاسی، بازار، فوتبال. من از بچگی از اینکه دختر بودم عذاب می‌کشیدم». درون‌مایه‌ی فرعی دوم «محدودیت و تبعیض علیه دختران در جامعه پدرسالار» نام دارد. اغلب زنان شرکت‌کننده در این پژوهش از محدودیت شدید رفتاری-مذهبی در خانواده و شهر خود گزارش دادند که برخی همراه با تبعیض‌های واضح جنسیتی بود، به عنوان مثال خانمی که می‌گفت «وقتی به سن تکلیف رسیدم، از پسرهای فامیل که هم‌سن و هم‌بازی هم بودیم جدام کردن و گفتن تو باید حجاب سر کنی و بشینی تو خونه و با هیچ پسری هم دیگه حرف نزن، ولی اونها همه آزاد بودن تو کوچه بازی کنند و شاد باشن، منو نشوندن پای سجاده و چادر سرم کردن و گفتن همینه که هست». درون‌مایه‌ی فرعی سوم «خود نادیده‌انگاری فرهنگی زنانه» باوری است مبنی بر فضیلت نادیده انگاشتن خود؛ دخترانی که الگوی مادران خود را دیده و همان گفتمان را درونی ساخته‌اند، یعنی معتقدند زن یا مادر کسی است که از نیازهای خود بگذرد و هم‌رنگ جماعت باشد و آنچه عرف و فرهنگ از او طلب می‌کند، همان باشد. این درون‌مایه از دل این گونه جملات استخراج شده است «من شبیه مامانم و بقیه مامانای ایرانی هستم، خیلی از خود گذشتگی دارم و دغدغه‌ام دیگران، خیلی مهربونم عین مامانم. مثلاً بخوام تلویزیون ببینم، نمی‌بینم چون داداشم می‌خواد ببینه، سر غذا بینیم چیزی داره کم میاد، به کسی چیزی نمی‌گم ولی من می‌گم من سیرم و نمی‌تونم بخورم، از این رفتارا خیلی دارم».

درون‌مایه‌ی اصلی سوم: معیارهای فرهنگی مؤثر بر انتخاب همسر

این درون‌مایه‌ی اصلی که در باورهای ناخودآگاه فرهنگی جای دارد، در رابطه با معیارهایی است که هنگام انتخاب همسر نقش مهم و تعیین‌کننده بازی می‌کنند. این درون‌مایه شامل ۲ درون‌مایه‌ی فرعی می‌شود. مورد اول عبارت است از «اهمیت طبقه اجتماعی-اقتصادی همسر» این معیار در مورد هر دو جنس صادق بود. یعنی بسته به برداشت که فرد از طبقه اجتماعی در ذهن داشت- گاه به معنای سطح تحصیلات، گاه به معنای طبقه

اقتصادی و گاه به معنای سطح فرهنگی که فرد برای همسر و خانواده‌اش در نظر می‌گرفت - کسی را انتخاب کرده بود که در نظرش به طبقه اجتماعی خوب و قابل قبولی تعلق داشته است. جملاتی چون «از اول برام مهم بود که زنم از طبقه خودمون باشه به هر حال یعنی کلا کیس‌هایی که تو ذهن من بود، پزشک، داروساز و اینا بود، می‌گفتم هم‌رده خود ما و هم قشر خودم باشه، بهتره، درست‌تره» مثالی از این مضمون هستند. درون‌مایه‌ی فرعی دوم «ارجحیت پول برای زنان» نام دارد. این معیار، از جمله معیارهای آشکاری که فرد برای انتخاب همسر گزارش داده باشد، نبود و تقریباً هیچ یک به چنین معیاری (به شکل آگاهانه) اشاره نکرد. این در حالیکه در عمل تمام زنان (و نه مردان) شرکت‌کننده همسرانی انتخاب کرده بودند که از نظر سطح مالی از سطح مالی خانواده خود دختر بالاتر بودند. تنها شرکت‌کننده‌ای که این معیار را آشکارا بیان کرد، چنین گفت «خب راستش یه زندگی خوب حقمه، من خیلی درس خوندم، حقمه یه شوهری داشته باشم که اجاره نشین نباشه و به فکر آینده باشه و درآمد خیلی خوبی داشته باشه».

درون‌مایه‌ی اصلی چهارم: باورهای مربوط به خانواده اصلی درباره ازدواج

این درون‌مایه اشاره به باورهایی دارد که کاملاً در نحوه انتخاب و سیر رابطه تأثیر جدی دارند. این درون‌مایه‌ی اصلی دارای ۲ درون‌مایه‌ی فرعی است؛ درون‌مایه‌ی فرعی اول «فصل‌الختم بودن خانواده» است. در واقع در تعداد قابل توجهی از مصاحبه‌ها، چه زن و چه مرد، رضایت و تأیید نهایی خانواده و به طور به خصوص پدر، اهمیت بسیاری داشته است، خصوصاً در بخش تعیین مهریه و حق و حقوق ضمن عقد. اگر پدری مخالف می‌بود، یا ازدواج سر نمی‌گرفته و یا در نهایت در کل فرایند تغییراتی اعمال گشته که رضایت وی جلب شده است و این امر در مورد دختران که به واسطهٔ جنسیتشان آسیب‌پذیرتر قلمداد می‌شوند، سرسختانه‌تر هم پیگیری شده است. جملاتی چون «به بابام گفتم برو این پسر رو ببین و هر صحبتی برات مهمه با خودش بکن، مثل مهریه و این حرفا و اگر خوشت اومد اومد، اگر هم خوشت نیومد، من دیگه رو حرفت حرفی نمی‌زنم. با اینکه برام خیلی سخت بود» نماینده این درون‌مایه است. درون‌مایه‌ی فرعی دوم «محتوم و غایت‌انگاری ازدواج» نام دارد. در باورهای افراد در رابطه با ازدواج دو نکته نهفته است؛ یکی اینکه ازدواج امری است حتمی، قطعی و وظیفه‌ای است بر دوش فرد که دیر یا زود باید انجام شود؛ نکته دیگر غایت‌انگاری این امر است و این باور در خانواده‌ها که تنها با ازدواج فرزندان‌شان «سامان» گرفته و سبک درست زندگی این است و چه خوشبختی بالاتر از تجربه ازدواج، خصوصاً برای دختران. جملاتی همچون «من همیشه فکر می‌کردم باید ازدواج کنم، یعنی حسم این بود که یه وظیفه‌ای رو دوشمه و دیر یا زود باید انجامش بدم، و کاریه که هم خانواده رو خوشحال و راضی می‌کنه و هم تنها راه زندگی درسته» منجر به استخراج این درون‌مایه شده است.

جدول ۲: مضامین اصلی باورهای ناخودآگاه فرهنگی

درون مایه سایبانی	درون مایه	درون مایه فرعی	کدها	جملات معنایی
سایه‌ی سلسله‌مراتب جنسیتی بر باورهای ناخودآگاه فرهنگی درباره‌ی ازدواج	زنانه-مردانه کردن نقش- های بعد از ازدواج	مردانه پنداشتن نان آوری	نان آوری به عنوان وظیفه مرد، احساس وظیفه مطلق در قبال آرزوهای همسر، فشار مالی و اقتصادی، انتظارات فرهنگی و اجتماعی	همه بار مالی روی دوش منه، خب چون من مردم، شده براش درزدی کنم برم زندان، وظیفمه که اونو به آرزوهایش برسونم.
			مرد به عنوان تأمین کننده اصلی، تقسیم جنسیتی نقش‌های اقتصادی در زندگی مشترک، باور به وابستگی زن به مرد	من درآمد دارم برای خودم، ولی اون مرد این زندگیه، اون باید بدونه که منم یکی از هزینه‌هاشم.
	زنانه پنداشتن تدبیر منزل	نقش سنتی زن به عنوان خانه‌دار، انتظار آرامش مطلق از همسر در فضای خانه		منتظرم زودتر زنم درسش تموم بشه، بیشتر به خونه برسه، من ازدواج کردم که آرامش داشته باشم تو خونه، نه اینکه خودمم تو خونه کار کنم که!
		عدم مشارکت مرد در امور خانه، انتظارات سنتی از نقش‌های جنسیتی، نا رابری در تقسیم کار خانه		همه کارای خونه صفر تا صد یا منه، اصلاً دوست ندارم، ولی شوهرم میگه من خستم، حتی به بشقاب برنمی‌داره تو خونه، چون خوشش نمی‌آد.
	زنانه و مردانه انگاشتن امورات زندگی	تفکیک نقش‌ها و مسئولیت‌ها، مرزبندی واضح در وظایف خانه و بیرون، تلاش برای جلوگیری از تعارض از طریق مرزبندی جنسیتی کارها		از روز اول به زنم گفتم آنچه درون خونه است با تو و آنچه بیرون خونه، مسئولیتش با منه و این تفکیک شدن مسئولیت‌ها همپوشانی مرز و اصطکاک رو به صفر می‌رسونه، این طوری برای هر دومون بهتره.
		باور به جایگاه بالاتر مرد در خانه، نابرابری قدرت در رابطه، ایجاد ساختار سلسله‌مراتبی در خانواده		به این نتیجه رسیدم که من مردم، باید جایگاهم حفظ بشه، جایگاه خدایی، نه حتی پیغمبری، باقی امور رو هم خودم تنظیم میکنم، برای زنم هم این بهتره، باید دست خودم باشه همه چیز.
	زنان فرودست؛ یک باور بین نسلی	منغور انگاشتن و گریز از ویژگی‌های کلیشه- ای زنان	احساس منفی نسبت به زنانگی و ویژگی‌های زنانه، درونی‌سازی نگاه منفی فرهنگی به زنان، شرم و انزجار از ویژگی‌های بدن زن	زن بودن تو خونه و فرهنگ ما خیلی سخته، خیلی بده، همه چیز زن چندش‌آور، از لوس بازی‌هایش گرفته و ناز کردنش تا پرپود شدن و باقی مسائل زنونه.
		محدودیت و تبعیض علیه دختران در جامعه پدرسالار	تبعیض جنسیتی در خانواده، نابرابری در دسترسی به منابع اولیه (غذا)، آزادی بیشتر برای پسران و محدودیت برای دختران	من فقط ازدواج کردم که از اون خونه و اون شهر پیام بیرون، برادری کوچکتر من همه جوهره آزادی داشتن، ولی من هیچ کدوم رو، رسماً به من می‌گفتن چون تو دختری، باید خوراکی کوچکتر رو برداری یا اصن برنداری، تا برادرهات هستن، بابام می- گفت کاش تو اصن یا نبودی یا دختر نبودی.

درون مایه سایبانی	درون مایه	درون مایه فرعی	کدها	جملات معنایی
		خودنادریدهانگاری فرهنگی زنان	ایثار و فداکاری افراطی برای رضایت دیگران، خودکم‌بینی و نادیده گرفتن نیازهای شخصی، فقدان ابراز وجود و بیان خواسته در زنان ایرانی	من عین مامانم هستم، زنه ایرانی چه جوریه؟ دوست داره همه راضی و خوشحال باشن، خودش بدترین جای غذا رو می‌خوره، غذا کم باشه اصلاً نمی‌خوره، چیزی بخواد، کلاً ممکنه نگه که بقیه تو خونه راحت باشن. منم همین جور می‌شدم.
	معیارهای فرهنگی مؤثر بر انتخاب همسر	اهمیت طبقه اجتماعی-اقتصادی همسر	اهمیت تحصیلات و جایگاه اجتماعی در انتخاب همسر، تمایل به ازدواج هم طبقه و هم‌قشر، پیروی از معیارهای اجتماعی و خانوادگی برای تصمیم‌های شخصی	من دکترا دارم و می‌خواستم زنم هم از طبقه خودمونه باشه یعنی از اول، کیس‌هایی که تو ذهن من بودن، پزشکی، داروساز و دکتر و این مدلی‌ها بود، می‌گفتم هم‌رده خود ما و هم‌قشر خودم باشه، درست‌تره.
	بر انتخاب همسر	ارجحیت پول برای زنان	اهمیت ثبات و رفاه مالی در انتخاب همسر، ارزش‌گذاری بر امنیت مالی و آینده‌نگری مرد، وضع اقتصادی به عنوان معیار مهم ازدواج، مادی‌گرایی در ازدواج	حقمه، من این هم درس خوندم و زحمت کشیدم، حقمه که به زندگی خوب و رفاه مالی داشته باشم، شوهرم هم خونه داشت، هم خیلی کاری و به فکر آینده مالی بود، این خیلی مهم بود برای من.
	باورهای مربوط به خانواده اصلی درباره ازدواج	فصل‌الختم بودن خانواده	اعتماد به نظر و تصمیم پدر در انتخاب همسر، کنترل و مشاوره خانواده در تصمیمات زناشویی، اهمیت نظر پدر در انتخاب همسر	به بابام گفتم برو این پسر رو ببین و هر صحبتی برات مهمه خودت باهانش بکن، مثل مهریه و این حرفها، و اگر خورشت اوامد اوامد، اگر هم خورشت نبومد، من دیگه رو حرفت حرفی نمی‌زنم، با اینکه خیلی برام سخت بود.
		محتوم و غایت‌انگاری ازدواج	فشار اجتماعی و خانوادگی به منظور ازدواج، احساس تکلیف نسبت به ازدواج، پذیرش ازدواج به عنوان تنها گزینه درست برای زندگی	من همیشه فکر می‌کردم باید ازدواج کنم، یعنی حسم این بود که به وظیفه ای رو دوشمه و دیر یا زود باید انجامش بدم و کاریه که هم خانواده رو خوشحال و راضی می‌کنه و هم تنها راه زندگیه درستیه.

بحث و نتیجه‌گیری

درون‌مایه اصلی اول: زنانه-مردانه کردن نقش‌های بعد از ازدواج

هدف پژوهشگران در این پژوهش کشف و شناسایی باورهای فرهنگی بوده است که به شکل ناخودآگاه بر رویکرد و نگرش زن و مرد جوان درباره رابطه زناشویی تأثیر می‌گذارد. طبق برخی یافته‌های مطرح شده در بخش مقدمه، امروزه تا حدی شاهد تغییراتی در مفهوم و فرایند ازدواج هستیم؛ الگوی انتخاب همسر که مبتنی بر حاکمیت کلیشه‌های جنسیتی بر تعریف نقش‌ها بود، به دلیل تحولات ساختاری جدی از جمله صنعتی شدن شهرها، مهاجرت و گسترش شهرنشینی، ارتقا سطح تحصیلات و رواج ارزش‌های مدرنی چون خودمختاری و فردیت در معنای غربی آن، دچار تغییرات عمیق و بازگشت ناپذیری شده است (آزادارمکی، ۱۳۹۵). این در

حالی است که نتایج تحقیق حاضر، همسو با بسیاری پژوهش دیگر، همگی بر این ادعا استوار هستند که با وجود این تحولات ساختاری در باورها و نظام ارزش‌های مربوط به رابطه زناشویی، تعریف زنانگی، مردانگی و کارکرد خانواده در مجموع، همچنان فرایند انتخاب همسر و چگونگی شکل دادن زندگی مشترک تحت تأثیر ارزش‌های سنتی و عرفی نهادینه شده، قرار دارد. یکی از درون‌مایه‌های اصلی این پژوهش تحت عنوان «زنانه-مردانه کردن نقش‌های بعد از ازدواج»، که شامل چهار درون‌مایه‌ی فرعی «مردانه پنداشتن نان‌آوری، زنانه-پنداشتن تدبیر منزل، دو گانه زنانه و مردانه انگاشتن برای امورات زندگی و رأس هرم انگاشتن مردان» می‌شود، کاملاً همسو با تحقیقات دیگری است از جمله پناغی و همکاران (۱۳۹۵)، چراغی و ابراهیمی (۱۳۹۹)، جبرائیلی و همکاران (۱۳۹۲) و پوررضا و محسنی^{۲۸} (۱۳۸۲) که همگی به این نکته اشاره دارند که با وجود تحولات مطرحه در کلیشه‌های جنسیتی و ارزش‌های مربوط به رابطه و تشکیل خانواده و آنچه تحت عنوان «تغییر از نوع سلطه‌مدار به نوع برابری خواهانه» مطرح می‌شود، همچنان اشکال سنتی تشکیل خانواده به قوت خود باقی است و پدید آمدن ارزش‌های مدرن به معنی زوال ارزش‌های سنتی و عرفی نیست (پوررضا و محسنی، ۱۳۸۲). این بدین معناست که برخلاف تصور عموم که جهت تحولات خانواده ایرانی همسو و مشابه با باورهای مدرن است، تحولات معنایی و کارکردی خانواده در جامعه ایران شکل ویژه خود را دارد و با وجود برخی تغییرات ساختاری همچنان وضعیت کنونی، به تعریف خانواده گسترده همراه با باورهای عرفی و نقش‌های کلیشه‌ای نزدیکتر است.

سه درون‌مایه‌ی فرعی «مردانه‌پنداشتن نان‌آوری» و «زنانه‌پنداشتن تدبیر منزل» و «دوگانه زنانه و مردانه انگاشتن برای امورات زندگی» حاکی از این نکته هستند که گرچه در جامعه امروزی شاهد تغییرات فرهنگی و ارزشی در رابطه با تعریف‌های «زن کیست» و «مرد کیست» و رابطه زن و شوهر طبق تعریف چگونه باید باشد، هستیم، و همچنین درست است که آمار زنان تحصیلکرده و شاغل به طرز چشمگیری در طول دهه‌های اخیر تغییر کرده است، و به‌علاوه ردپای جنبش‌های فمینیستی جهان را که در ایران نیز سابقه طولانی دارند، بر فکر خودآگاه و نوع گفتمان زن و مرد امروزی می‌توان دید (به عنوان مثال تأخیر انداختن در ازدواج و یا فرزندآوری به دلیل تصمیم به ادامه تحصیل و کسب استقلال مالی در زنان)، ولی طبق مطالعات ذکر شده و یافته‌های این پژوهش، همچنان در ذهن ناخودآگاه زن و مرد جوان ایرانی این باورها نهادینه هستند. این که امور اقتصادی خانواده بر دوش مردان است و تدبیر منزل بر عهده زنان. حتی اگر زنان شاغل باشند و صاحب درآمد، به نظر می‌رسد نان‌آوری پدیده‌ای است عمده‌تاً مردانه و خانه‌داری، زنانه. به دنبال این باور، به همان نسبت که از زن انتظار نمی‌رود درآمد خود را وارد زندگی مشترک کند، بر مرد نیز واجب نیست در کارهای دیگری غیر از امور اقتصادی مشارکتی داشته باشد.

وکیلی^{۲۹} (۱۴۰۰) دو نقش تکاملی برای زن و مرد به تصویر می‌کشد که توضیح جامعه‌شناختی مفیدی است برای پدیده مورد بحث. به توصیف او در جوامع گردآورنده و شکارچی که تا قرن‌ها تنها سامان‌دهنده اجتماعی گونه انسان بوده است، حداقل برای بیش از ۹۰ درصد از عمر بشر، زنان به همراه فرزندان‌شان، هسته‌های ساکن و پرجمعیتی را تشکیل می‌داده‌اند و عمده فعالیت اقتصادی‌شان در راستای گردآوری خوراک بوده است. این

در حالی است که مردان، عمدتاً در دسته‌های کوچک‌تر و مشغول شکار بوده‌اند. وکیلی توضیح می‌دهد که زنان عملاً مسئول پدید آمدن نهادها، شهرها و پدیده شهرنشینی هستند. این گزاره مبانی تکاملی دارد و آن این است که زنان بعد از آمیزش جنسی و بچه‌دار شدن، موقعیت خطرناکی پیدا می‌کنند، چراکه منابع بیشتری را لاجرم صرف زادن و پروردن کودکان خود کرده و از این جهت نیازمند پشتیبانی و حمایت مردان می‌شوند. این روند در طول عمر بشر منجر به شکل‌گیری خانواده شده است که به نوعی یک سیستم اقتصادی جهت انباشت و توزیع منابع مورد نیاز برای پروردن فرزندان می‌باشد. بنابراین، دو قطبی کوچگرد-یکجانشین که دو الگوی سازمان‌بخش اجتماعی همه‌جوامع بوده است، دو الگوی فهم زنانه و مردانه از روابط می‌باشد که دو نوع قرارداد اجتماعی واگرا را نیز تشکیل می‌دهد. در جوامع مدرن هم که در دو شکل شهرنشینی یا روستایی پدید آمده‌اند، همچنان این دو الگو در اشکال ارتش‌های کوچگرد و دولت‌های یکجانشین در کنار هم وجود دارند.

درون‌مایه‌ی فرعی «زنانه و مردانه انگاشتن برای امورات زندگی» حاکی از این نکته است که اولاً نه دو نفر، بلکه مشخصاً دو جنس زن و مردی وجود دارد که بنا به تعریف سنتی، نقش‌های متفاوت و مکمل یکدیگر را برعهده دارند؛ کسی وارد حیطة طرف مقابل نمی‌شود و در صورت تداخل مرزها، آشفتگی، اصطکاک و تعارض پیش خواهد آمد. این نگاه سنتی به زندگی، مناسب زمانی بوده است که ازدواج، صرفاً قراردادی اجتماعی-اقتصادی بوده است و در نتیجه کارکرد آن نیز به نوعی تعریف شده که این اهداف تأمین شوند. ولی از نتایج این پژوهش و اندک پژوهش‌های مرتبط در این زمینه می‌توان دریافت آنچه امروز در ذهن خودآگاه جوان ایرانی وجود دارد، با آنچه در طول قرن‌ها به صورت باور فرهنگی نهادینه شده است و در نتیجه در سطح ناخودآگاه اثرگذار است، متفاوت می‌باشد. زوجی که با معیارهای مدرنی همچون انتخاب عاشقانه، باور به برابری و همکاری، نیاز به صمیمیت، لزوم درک و همدلی و رشد متقابل، رابطه را شروع می‌کند، به محض ورود به فضای رابطه‌ی رسمی شده، تمام پیش‌فرض‌هایی که بیشتر تلاش به مقابله با آنها را داشت و به شکل فعالانه و خودآگاه علیه آنها طغیان کرده بود، با قدرت هرچه تمام‌تر وارد رابطه می‌شوند و در سطحی ناخودآگاه زوج را در مسیر سنت و عرف هدایت و چه بسا تحت فشار می‌گذارد. به نظر می‌رسد مادامی که در ذهن زن و مرد این باور غلبه داشته باشد که یکی از آن دو مسئول اصلی تأمین زندگی است، درک دو سوبه، همدلی، محبت و صمیمیتی که در دلش باور به برابری نهفته است، در خطر می‌باشد؛ زیرا گویی که یکی تماماً در جایگاه دهنده و دیگری در جایگاه‌گیرنده است. این عدم برابری به خودی خود می‌تواند تبعات جدی برای رابطه عاطفی زوج داشته باشد. چنان‌که پیشتر نیز گفته شد، فضای فرهنگی ایران در وضعیت گذار است. زن و مرد جوان احساس می‌کند که می‌داند چه چیزی را نمی‌خواهد ولی ایده روشن و الگویی پیش رو برای به دست آوردن آنچه می‌خواهد نیز ندارد. این تعارض در آنچه ذهن خودآگاه، ایده‌آل و آرمان می‌داند و آنچه در ذهن ناخودآگاه درونی و نهادینه شده است، از جمله اولین چالش‌هایی است که زوج جوان با آن دست به گریبان می‌شود. زوجی که به امید تجربه عشق، صمیمیت و رشد وارد رابطه زناشویی شده بود، حال با فشارهای درون‌روانی (ارزش‌های ناخودآگاه) و بین‌فردی (عرف اجتماعی) مبنی بر تن دادن به وظایف و نقش‌های کلیشه‌ای جنسیتی روبرو است.

فرایندهای هنجاری ناخودآگاه لیتون (۲۰۰۶، ۲۰۰۲، ۲۰۱۴) به خوبی این پدیده را توضیح می‌دهد. لیتون از عواقب روانشناختی زندگی کردن در فرهنگی با هنجارهای سفت و سخت سخن می‌گوید و پیش‌فرض او این است که زندگی درون جنسیتی خاص، طبقه اجتماعی‌ای خاص و یا نژادی خاص عواقب جدی در پی دارد. البته او این پدیده را در فضای فردی به تصویر می‌کشد، و در نتیجه لزوم آگاه شدن نسبت به آن را در روان‌درمانی فردی متذکر می‌شود. ولی آنچه در این مطالعه با آن روبرو هستیم، فرایندهای هنجاری ناخودآگاهی است که در رابطه زوجی اثرگذار و مخرب هستند. کلیشه‌های جنسیتی که «زن خوب کیست؟» و «مردانگی چیست؟»، از جمله نرم‌های فرهنگی هستند که از طریق تقسیم‌بندی‌ها و صفات انسانی به یک جفت یا یک دوگانه، دسته‌بندی‌های هویتی تعریف می‌کنند و به دو جنس تحمیل می‌کنند؛ تقسیم‌بندی‌هایی که نه عامل پیوند و نزدیکی دو جنس، که عامل جدایی و نفاق، حسادت و خشم می‌شود. این هنجارها هستند که تعیین می‌کنند رابطه را چگونه، چه زمان و به چه شکل باید آغاز کرد و از یک ارتباط چه انتظارتی می‌توان داشت/نداشت.

طبق نظر لارسون^{۳۰} و هولمن^{۳۱} (۱۹۹۴) تقسیم سنتی جنسیتی مرد نان‌آور-زن خانه‌دار مهم‌ترین عاملی است که زنان خانه‌دار، مادرانی تمام‌وقت و به گفته او فرشته محبت می‌شوند. همین قضیه باعث شده است رفتار مردان در حوزه روابط صمیمانه برابر با زنان نباشد، که خود یکی از دلایلی است که دنیای زن و مرد را تا این اندازه متفاوت ساخته است؛ چراکه زنان تماماً وظیفه محبت کردن و تغذیه عاطفی اعضای خانواده از جمله مردان را به دوش دارند و مردان وظیفه متقابلی برای خود متصور نیستند و این به تعارض ارتباطی منجر شده است. در سلسله مراتب قدرت، به‌واسطه داشتن اختیارات و امتیازهای بیشتر، چه به لحاظ قانونی و چه عرفی، مرد خود را بالاتر از زن می‌داند و این برتری خود را در اشکال مختلف نشان می‌دهد. از منظر قاسمی و همکاران (۱۳۹۷) مشکل از اینجا شروع می‌شود که دختر و پسر از ابتدای تولد مسیرهای مشخص و متفاوت از هم پی گرفته و هر یک فرایند اجتماعی شدن مرتبط با جنسیت خود را در پیش می‌گیرد. دختران در دنیای زنانه و پسران در دنیای مردانه برای نقش‌های معهود پرورش می‌یابند. تأکید بر جداسازی جنسیت دختر و پسر و ارجحیت جنس مرد در فضاهای عمومی نیز بر شکل‌گیری و شدت این تفاوت می‌افزاید و در نتیجه‌ی تربیت و تجربه‌های متفاوت، افراد اهداف و نقش‌های کاملاً متمایزی برای ازدواج تعریف کرده و وارد آن می‌شوند.

درون‌مایه‌ی فرعی «رأس هرم انگاشتن مردان» نیز یکی دیگر از باورها و نگرش‌هایی است که در این پژوهش به دست آمده است و می‌توان پیش‌بینی کرد زوج را دچار چالش‌هایی کند؛ در شرایطی که نقش‌هایی که به لحاظ عرفی و قانونی بر گردن زن و مرد نهاده شده است، برابر و متوازن نیستند و طبق همان نقش‌ها و هنجارهای عرفی و اجتماعی، لاجرم یکی در رأس است و دیگری در مرتبه بعدی، انتظار صمیمیت و رضایت ارتباطی، غیرمعقول و ناممکن می‌نماید. زوج امروزی بیش از هرچیز، به دنبال تجربه صمیمیت و برابری، توجه و محبت، و دیده شدن و شکوفاشدن است. امکان تجربه چنین رابطه‌ای مستلزم وجود نزدیکی عاطفی و الگوی دو طرفه‌ی خود افشاگری به معنای به اشتراک گذاشتن دو سویه‌ی درونیات خود، افکار، احساسات و فانتزی-هاست. برابری و دو طرفه بودن در رابطه مهم‌ترین پیش‌نیازهای رابطه صمیمانه هستند (موحدی و مشتاق، ۲۰۱۹). نابرابری و تعریف کلیشه‌ای نقش‌های جنسیتی در ازدواج پتانسیل رابطه عاشقانه را از بین برده و زمینه

بروز مشکل را تقویت می‌کند؛ درواقع چنین باورهایی، برابری و خودافشایی دو طرفه را که منجر به احساس نزدیکی می‌شوند، زیر سؤال می‌برند. زیرا خودافشایی، ضعف و زنانه تلقی می‌شود و مردان، که فرض بر تسلط آنان بر رابطه و قدرتمندی ایشان است، نباید مکنونات درونی خود را برای همسر خود افشا کنند.

درون‌مایه‌ی اصلی دوم: زنان فرودست؛ یک باور بین نسلی

این درون‌مایه‌ی اصلی شامل سه درون‌مایه‌ی فرعی «منفور انگاشتن و گریز از ویژگی‌های کلیشه‌ای زنان»، «محدودیت و تبعیض علیه دختران» و «خودنادیده‌انگاری فرهنگی زنانه» همسو با دیگر تحقیقات است (مجدی نسب و همکاران، ۱۴۰۱؛ قاسمی، ۱۴۰۰؛ قانع عزآبادی^{۳۲}، ۱۳۹۴؛ رفیعی^{۳۳} و همکاران، ۱۴۰۰؛ یمینی^{۳۴} و همکاران، ۱۴۰۲؛ مشتاق، ۲۰۲۳) که همگی حاکی از این نکته هستند که علی‌رغم تلاش‌های صورت گرفته در جهت تغییر باورها و ارزش‌ها و کلیشه‌های نسل قبل، همچنان زنان نسل امروزی تحت تبعیض‌های ناشی از فرهنگ بوده و گاه بدون اینکه نسبت به آن هشیار باشند خود، عامل تداوم این مسئله نیز هستند (مشتاق، ۲۰۲۳). چرایی این موضوع را لرنر^{۳۵} در «خلق پدرسالاری» (۱۹۸۶) این‌گونه توضیح می‌دهد: «زنان هزاران سال است که در فرایند مطیع شدن خود مشارکت داشته‌اند؛ زیرا ایشان به لحاظ روانشناختی این‌گونه شکل گرفته‌اند که نگاه تحقیرآمیز به خود را درونی سازند» (ص. ۲۱۸).

از جمله یافته‌های این پژوهش این بوده است که ۷ نفر از ۱۰ نفر زن شرکت کننده در این پژوهش از هویت خود به عنوان یک زن احساس خوشحالی و رضایت نمی‌کردند. آنها ویژگی‌های کلیشه‌ای زنانه را به شدت منفور و ضدارزش دانسته و ویژگی‌هایی را در خود می‌پسندیدند که طبق تعریف عرف، مربوط به جامعه مردان بود. بعضی از این زنان هم والدینی داشتند که زن، زنانگی و ویژگی‌های زنانه را بی‌ارزش می‌دانستند. این در حالی است که ویژگی‌های منتسب به مردان مثبت، ارزشمند و مهم دسته‌بندی می‌شوند. علاوه بر ویژگی‌ها، فعالیت‌های منتسب به زنان (کار داخل خانه) هم به لحاظ قدرت و منزلت، هم‌سنگ کار در بیرون از خانه و در اجتماع نیست؛ چراکه کسی که «پول» می‌سازد صاحب قدرت و اختیار می‌شود و این جایگاه به هیچ عنوان با وضعیت کسی که در خانه مشغول تربیت فرزند است، برابری نمی‌کند.

منفور انگاشتن مسائل زنانه، تبعیض علیه زنان و گریز از ویژگی‌های زنانه، به امری دیگری دامن می‌زند و آن، درون‌مایه‌ی فرعی بعدی یعنی «خودنادیده‌انگاری فرهنگی در زنان» است. به طور سنتی و از جمله تعالیم مربوط به نقش جنستی زنانه، کسب هویت مراقبت‌گر، مادرانه و تغذیه‌کننده است که در عمل به تلاشی تک‌جنسیتی جهت حفظ آرامش و ثبات رابطه و زندگی خانوادگی منجر می‌شود؛ تصویر زنی نقش‌پذیر و منفعل که نهایت لذت و آرزویش رفاه و آسایش دیگران است. تأکید بر بی‌نیاز بون مادرانه، عطف و حمایت‌گری زنانه در مواجهه با دیگران و اصرار بر فداکاری و از خودگذشتگی توسط او از جمله تعالیم ریشه‌دار و قدیمی فرهنگی است. در این زمینه تحقیقات بسیاری وجود دارد که از خودگذشتگی در زن را برای آرامش و بهزیستی خانواده و تداوم ازدواج واجب دانسته، در نتیجه آن را ترغیب و تشویق می‌کنند (قدم‌پور^{۳۶} و همکاران، ۱۳۹۶).

چه نظریاتی که خود نادیده‌انگاشتن زنان را عاملی برای حفظ روابط خانوادگی در نظر می‌گیرند (قدم‌پور و همکاران، ۱۳۹۶) و چه آرائی که آن را ناشی از آسیب‌های کودکی توصیف می‌کنند (اختر و ورما^{۳۷}، ۲۰۱۲) و

عامل جنسیت را از آن حذف می‌کنند، در یک نقطه اشتراک دارند و آن این است که آموزه‌ها و فشارهای فرهنگی مبنی بر از خودگذشتن و تبعات ناشی از آن بر زنان را نادیده می‌انگارند. از خودگذشتگی صرفاً آسیب ناشی از والدین خودشیفته و غافل و افسرده و غیره (اختر و ورما، ۲۰۱۲) نیست. بلکه برآمده از فرهنگی است زن‌ستیز و زن‌بیزار (توتر^{۳۸}، ۲۰۲۳) که به شکلی سیستماتیک، هدفمند و دقیق آموزه‌های خود را پیاده می‌کند.

درون‌مایه‌ی اصلی سوم: معیارهای فرهنگی مؤثر بر انتخاب همسر

درون‌مایه‌ی «معیارهای فرهنگی مؤثر بر انتخاب همسر» که شامل دو درون‌مایه‌ی فرعی «اهمیت طبقه اجتماعی-اقتصادی» و «ارجحیت پول» می‌باشد، در حالی شناسایی شدند که اولی آشکارا مهم تلقی شده و دومی فاقد اهمیت و حتی در بیشتر موارد انکار شده است. منظور از آشکارا، حضور این معیار در سطح هشیار است، به طوری که فرد در گزارش خود به شکل فعالانه به آن اشاره می‌کند. در حالی که اهمیت پول و توان اقتصادی شریک نه در کلام و در سطح هشیاری که شاید امری ناخودآگاه و با تعیین‌کنندگی نامرئی بود. علاوه بر این تفاوت، تفاوت دیگری نیز این دو درون‌مایه‌ی فرعی با یکدیگر داشتند و آن این که مورد اول در زن و مرد جایگاهی یکسان داشت؛ یعنی عنصر جنسیت تغییری در آن به وجود نمی‌آورد، ولی مورد دوم منحصراً متعلق به زنان و به طور دقیق تمام زنان شرکت‌کننده بود. لازم به ذکر است که این تنها درون‌مایه‌ای است که بین دو جنس متفاوت بود.

در پژوهش حاضر اکثریت افراد شرکت‌کننده، به صورت خودجوش (بدون پرسش مستقیم پژوهشگر)، طبقه اجتماعی همسر را به عنوان معیاری مهم گزارش دادند. بدین معنا که مشخصاً این که شریک‌شان متعلق به چه طبقه اجتماعی-اقتصادی-فرهنگی بوده، از ابتدای آشنایی مهم در نظر گرفته شده است. به طور کلی فارغ از معیار و منظور فرد برای طبقه، رویکرد افراد نسبت به شریک‌شان در تمام ۱۷ مورد، همراه با نوعی از ایده‌آل‌سازی طبقه‌ی اجتماعی شریک و/با خانواده‌اش بوده است.

پژوهش‌های بسیاری (شهبازی^{۳۹} و همکاران، ۲۰۲۰؛ گربر^{۴۰}، ۲۰۱۸؛ هولمز^{۴۱}، ۲۰۰۶) به اهمیت طبقه اجتماعی پرداخته‌اند و همسو با یافته‌های این پژوهش نشان داده‌اند که انسان‌ها به طرق مختلف برای ارتقاء طبقه اجتماعی-اقتصادی خود تلاش می‌کنند، و از دیرباز ازدواج یکی از این روش‌ها بوده است (بلالی و مخدومی^{۴۲}، ۱۴۰۰). به تعبیر سندل^{۴۳} (۲۰۱۲) در جوامع امروزی و دهه‌های اخیر روابط اجتماعی به روابط بازار تغییر یافته‌اند و در این بستر پول و ثروت تبدیل به ابژه‌های ایده‌آل شده‌اند که افراد بی‌وقفه در تلاش و تکاپو برای به دست آوردن آنها هستند.

درواقع می‌توان این طور نتیجه گرفت که برداشتی که فرد از طبقه اجتماعی شریک خود دارد، در انتخاب او به عنوان همسر و همراه تعیین‌کننده است. البته که این معیار کاملاً ذهنی است؛ بدین معنا که در قالب مصداق‌های عینی و مشخصی که لزوماً مورد توافق همگانی قرار بگیرد نیستند؛ بسته به تعریف فرد از سطح اجتماعی «خوب» در زمان تصمیم‌گیری و بسته به احساسی که نسبت به شریک خود دارند می‌تواند تغییر کند. کرنبرگ^{۴۴} در مقاله روابط عاشقانه (۱۹۹۵) در این مورد می‌نویسد که افراد عاشق کسانی می‌شوند که بتوانند درجاتی از ایده‌آل‌سازی را به آنها فراقکن کنند. ایده‌آل‌سازی، مکانیزمی که در آن ویژگی‌های مثبت به طرف مقابل فراقکن

می‌شود، امری است ذهنی و منطبق بر تجارب فردی، تاریخچه زندگی، هیجانات و احساساتی که نسبت به شریک و رابطه وجود دارد. در نتیجه ایده‌آل‌سازی می‌تواند در هر زمینه‌ای رخ دهد. از این رو پدیده ایده‌آل‌سازی (فراقنی خوبی) و پدیده عاشق شدن در هم تنیده هستند. زیرا به باور کرنبرگ (۱۹۹۵) انسان‌ها عموماً عاشق کسانی می‌شوند که بتوانند آنچه خوب و درست و ایده‌آل می‌پندارند را به آنها فراقنی کنند.

جدا از طبقه اجتماعی که در زنان و مردان نقشی برابر داشت، چنانکه گفته شد درون‌مایه‌ی فرعی دیگری وجود دارد که منحصراً در مورد زنان معنادار شد و آن «ارجحیت پول» است. در واقع از مصاحبه‌ها آشکار شد که تمام زنان شرکت‌کننده کسانی را به عنوان همسر برگزیدند که به طبقه اقتصادی بالاتر از خود فرد تعلق داشتند. نکته جالب‌تر دیگر آنکه هیچ کدام از این زنان (غیر از یک نفر) به عامل توان اقتصادی به عنوان معیار انتخاب، اشاره مستقیم نکردند؛ در عوض، تمام معیارها حول محور مسائل کاملاً غیر مادی (همچون درک و همدلی و دریافت عشق و صمیمیت) دسته‌بندی شده بودند.

این موضوع در تحقیقات جبرائیلی، زاده محمدی و حیدری (۱۳۹۲) به طور دیگر آمده است. این محققان در مطالعه خود درباره ملاک‌های انتخاب همسر ادعا می‌کنند عامل زیبایی برای مردان و همچنان عامل وضعیت اقتصادی برای زنان از جمله مهم‌ترین معیارها برای انتخاب همسر هستند. این یافته همسو با نظریه تکاملی (باس، ۱۹۸۹؛ خالد، ۲۰۰۵؛ لی و همکاران، ۲۰۱۰؛ تورکل‌آه، ۲۰۰۰) نشان می‌دهد جنس ماده باید نری را به عنوان جفت انتخاب کند که توانایی تأمین منابع لازم برای او و فرزندش را داشته باشد؛ منابعی چون غذا، پناهگاه، قلمرو و محافظت. در مورد انسان این موارد به داشتن توان اقتصادی خوب - پول بیشتر - ترجمه می‌شود. از نظر ایشان، ترجیح مردان با سن بالاتر نیز که به نوعی گویای توان مالی و منابع حمایتگری بیشتر است به همین شکل توجیه می‌شود (جبرائیلی و همکاران، ۱۳۹۲).

یکی از علت‌های این مسئله می‌تواند این باشد که اشاره به این موضوع (اهمیت مقوله توان اقتصادی) در چنین عصری که زنان خود تحصیلکرده هستند و خواهان برابری، صمیمیت و مشارکت در تمام امور - چنانکه تمامی این موارد در مورد شرکت‌کنندگان خانم این پژوهش نیز صادق بود - دور از شأن و تفکر روشن‌فکرانه است، از این روی، هنگام صحبت درباره چرایی انتخاب این همسر، از قلم می‌افتد. این موضوع می‌تواند دلیل دیگری نیز داشته باشد و آن اینکه دقیقاً چون این زنان خود تحصیلکرده و دارای ارزش‌های امروزی بودند (اعم از برابری و استقلال و حس مسئولیت نسبت به رشد فردی) از داشتن چنین معیاری در ذهن ناخودآگاه خود غافل بوده‌اند. در واقع ایشان نسبت به داشتن این باور فرهنگی که مرد نان‌آور است، در نتیجه لاجرم باید توان اقتصادی بالاتری نیز داشته باشد، هشیار نبوده و یا در سطح خودآگاه حتی تمایل به انکار آن داشته‌اند؛ غافل از اینکه فرایندهای هنجاری ناخودآگاه بسیار قدرتمند و قدیمی بوده و تلاش برای تغییر آنها مستلزم آگاه بودن مداوم، آموزش مستمر و کار ذهنی دائمی است.

علاوه بر این دو تحلیل، شکل سومی هم می‌توان این پدیده را تبیین کرد و آن همان نکته‌ای است که پیشتر هم گفته شد، که پول نه در معنای بیرونی و تحت‌اللفظی آن که در معنای نمادین آن مهم است؛ چراکه در این عصر با زنانی روبرو هستیم که توان اقتصادی داشته و در واقعیت، نیازمند مردی جهت تأمین معاش خود

نیستند. بنابراین این چیست که این زنان ناخودآگاه به دنبالش هستند؟ پول، نماد قدرت و امنیت است، بنابراین نماد تدوام بقا است. دنیای جدید محصول مدرنیته که در معنای وفور کالا است و حداکثر عمر آن به دو قرن می‌رسد، در مقایسه با تجربه زیسته بشر بر روی کره زمین، زمانی است بس کوتاه (وکیلی، ۱۴۰۰). زنان، عمده عمر تاریخی خود را نه در قالب تأمین‌کننده نیاز خود، بلکه از یک سو در نقش پرورش‌دهنده فرزند و تأمین‌کننده مراقبت و امنیت برای او و از سوی دیگر تکیه‌کردن به حمایت مرد جهت پیش بردن این مسیر سپری کرده‌اند. در نتیجه درست است که چند دهه است که زنان از نقش سنتی خود و نتیجتاً از محیط خانه به شکل واقعی و نمادین خارج شده و نقش‌های متنوع‌تری برعهده گرفته‌اند و چه‌بسا در بساری از موارد تأمین‌کننده اصلی خانواده شده‌اند، ولی این تغییر جدید در جایگاه، مستقیماً منجر به باور به ظرفیت‌ها و قابلیت‌های خود و شکل گرفتن احساس امنیت و اعتماد به خود نشده است.

درون‌مایه‌ی اصلی چهارم: باورهای مربوط به خانواده درباره ازدواج

درون‌مایه‌ی اصلی آخر مربوط به خانواده فرد است و باورها و نگرش‌های آنها درباره امر ازدواج، و دارای دو درون‌مایه‌ی فرعی است که به نوعی مکمل یکدیگر نیز هستند. درون‌مایه‌ی فرعی «محتوم و غایت‌انگاری امر ازدواج» اشاره به این موضوع دارد که اولاً ازدواج کردن نه تنها حتمی و قطعی است که علاوه بر آن غایت زندگی یک انسان نیز هست. می‌توان گفت محتوم‌انگاری ازدواج درباره هر دو جنس به یک میزان صادق بود ولی غایت‌انگاری آن، فرضی بود که کمی بیشتر در مورد دختران معنا داشت؛ غایت زندگی یک دختر، تبدیل شدن به یک همسر و یک مادر است. پیش‌فرضی که با درون‌مایه‌های دیگری چون «زنانه پنداشتن تدبیر منزل» و «خودنادرده‌انگاری فرهنگی زنانه» همسو است. درون‌مایه‌ی فرعی دیگر «فصل‌الختام بودن والدین» در امر ازدواج است. بدین معنا که اگر موافقت و تأیید خانواده و به طور به‌خصوص پدر، نباشد، به ندرت ازدواجی سر می‌گیرد؛ کل فرایند آنقدر به تعویق می‌افتد تا رضایت وی به هر شکلی که مقدور است، جلب شود.

این یافته همسو با دیگر تحقیقات (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۷؛ چراغی و ابراهیمی، ۱۳۹۹) نشان می‌دهد که ازدواج کردن و تشکیل خانواده دادن همچنان در فضای سنت اتفاق می‌افتد. در واقع خانواده نهادی است قدیمی و پایه‌ای که طی قرن‌ها قواعد و قوانین ویژه‌ای برای خود به‌وجود آورده است. به باور قاسمی و همکاران (۱۳۹۷) استقلال هویتی این نهاد به کمک سنت، حراست و محافظت شده است و با وجود تغییر به سمت مدرنیته و کم‌رنگ شدن ارزش‌ها و نگرش‌های سنتی، خانواده همچنان قرص و محکم در بستر سنت زنده مانده است. از این رو، این نهاد به دلیل قدمت و قدرتش، غالب، بلعنده و تعیین‌کننده است. در نتیجه زن یا مردی که تصمیم ورود به این عرصه را دارد، پیشتر قوانین و قواعد برایش مشخص گردیده، و با دو ابزار خانواده و جامعه به او تحمیل می‌شوند. بدین طریق سطره این سنت (همراه با سبک زندگی مورد تأییدش) بر نسل جوان ادامه می‌یابد. از نگاه این پژوهشگران، تأکید و تشویق بر ازدواج زودهنگام، در شرایطی که زوج نه به لحاظ روانشناختی و نه به لحاظ اقتصادی استقلال نیافته، یکی از طرقی است که باعث می‌شود خانواده و جامعه (دو ابزار سنت) به جای زوج تصمیم بگیرند و کل مسیر را به دلیل بی‌تجربگی ایشان و وابستگی طبیعی‌شان به شکل مطلوب خود مدیریت کنند. در این فضا، اختیار و اراده از فرد سلب می‌شود و به نوعی فرد در شرایطی که پیشتر برای

او تعیین شده و او اختیاری در آن ندارد، «واقع» می‌شود و صرفاً وظیفه ایفای نقش در مراسمات و مناسبات مربوطه را دارد، آن هم به شکلی که بر او تکلیف شده است. درست در این نقطه است که ازدواج تبدیل به امری بدیهی، طبیعی و بی‌نیاز از تصمیم‌گیری خود شخص می‌شود. در نتیجه ازدواج محل مناسبی می‌شود جهت حضور و دخالت خانواده و هر کس که به لحاظ تجربه و جایگاه از او بالاتر است، و این یعنی کنترل تام خانواده (سنت و جامعه) به دلیل باور به ناپختگی و بی‌کفایتی زوج در این زمینه. بنابراین والدین، اقوام و هر آن کس که از زوج بزرگتر و در این زمینه باتجربه‌تر محسوب شود، می‌تواند در حیطه خصوصی زندگی زن و مرد جوان دخالت کند (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۷). در نتیجه به دلیل حکمرانی قواعد و قوانین سنت بر فضای خانواده، حتی مدرن شدن برخی نگرش‌ها در زوج جوان نیز مانع از پیش رفتن این مسیر به شکل تعیین شده قدیمی نمی‌شود؛ در واقع این ارزش‌ها و باورهای تغییر یافته و جدید در مقابل آنچه عرف و سنت، سبک زندگی درست می‌داند، توان مقابله ندارند. از این جهت است که اولاً ازدواج کردن به عنوان تنها سبک مورد قبول زندگی توسط جامعه تعیین شده و به کمک باورهای فرهنگی جامعه و ارزش‌های درونی شده خانواده پیگیری و تحمیل می‌شود، و دوماً خانواده و علی‌الخصوص پدران که هم به لحاظ سنی، جنسیتی و جایگاهی در سلسله مراتب قدرت بالاتر فرض می‌شوند، درباره نتیجه این تصمیم فصل‌الختم محسوب می‌شوند.

چراغی و ابراهیمی (۱۳۹۹) نیز در پژوهش خود بر روی ضرب‌المثل‌های مرتبط با ازدواج به این نکته رسیده‌اند که خانواده ایرانی زوج جوان (و به طور به خصوص دختر) را واجد صلاحیت جهت تصمیم‌گیری برای ازدواج نمی‌داند. در واقع خانواده بر این باور است که اگر انتخاب را به فرد واگذار کند، این تصمیم بدون عقلانیت و هیجانی گرفته می‌شود و لاجرم نتیجه نامطلوبی در پی خواهد داشت. البته در این میان وضع برای پسران تا حدودی متفاوت است و باور دیرینه این طور حکم می‌کند که ترجیحاً مرد جوان همسرش را با سلیقه خود انتخاب کند تا استحکام رابطه عاطفی بینشان تضمین شود. همچنین ایشان نشان دادند ازدواج در فرهنگ عامه و تصور جامعه، جایگاهی بلامنزاع دارد؛ چه برای دختر و چه برای پسر ازدواج کردن روش پسندیده تأمین نیاز عاطفی، جنسی، مالی و کسب هویت مستقل در جامعه است. حتی می‌توان ادعا کرد به باور عموم، انتخاب همسر و ازدواج کردن بیش از آنکه به‌واقع پدیده‌ای *انتخابی* و ارادی باشد، امری از پیش تعیین شده و مقدر است.

از منظر روانکاو نیز خانواده و گفتمان فرهنگی که ایشان به آن باور دارند بازنمایی‌کننده سوپرایگو و ایده‌آل ایگو^{۴۶} (چسگه‌اسمیرگل^{۴۷}، ۱۹۸۵) برای فرد است. ایده‌آل ایگو یا ایده‌آل‌های خویشتن، به زبان ساده انتظارات جامعه است از کودک نوپا در سنین اولیه رشد. بسته به نوع خانواده و فرهنگ، دیر یا زود از کودک انتظاراتی (در زمینه تحصیل، شغل، ازدواج، اصول و پایبندی‌های مذهبی و اخلاقی و غیره) شکل می‌گیرد. کودک با همانندسازی کردن با خواسته‌ها، ایده‌آل‌ها و آرمان‌های افراد مهم زندگی‌اش، سنگ بنای این بخش از روان یعنی ایده‌آل‌های ایگو را می‌گذارد و تا آخر عمر نیز از آن گریزی ندارد؛ چراکه احساس اجبار و صدای سرزنش‌گر درونی (یا همان سوپرایگو) او را وادار به پیگیری آن اهداف می‌کند. بنابراین عملاً این خانواده است که ارزش‌ها، آرمان‌ها، اهداف والا و هویت مطلوب و زندگی درست را برای کودک تعیین می‌کند و به او دیکته می‌نماید که

برای کسب حس ارزشمندی و دوست‌داشتنی بودن، قدم در مسیر تایید شده‌ی والدین واجب و حیاتی است. از منظر چسگه‌اسمیرگل (۱۹۸۵) در اینجا پدر به طور به خصوص در جایگاه سوپرایگویی قرار دارد که اگر رضایتش جلب نشده باشد و معیارهای مورد تأییدش تأمین نشده باشد، فرد محکوم به تجربه حس گناه، بد بودن، بی‌ارزشی و بی‌کفایتی است؛ تأیید اوست که مهم است و رضایت اوست که هدف تلاش‌های کودک/فرد است. حتی اگر این معیارها و اصول تحمیلی چیزی نباشد که فرد بزرگسال امروزی قائل به درست بودن آن باشد. در نتیجه تأیید و رضایت والدین، به عنوان ابژه‌های اولیه مهم، چه در تصمیم ازدواج به طور خاص و چه در سبک مورد قبول زندگی به طور عام، نقش تعیین‌کننده و مهمی دارد. فرد بزرگسال به شکل خودآگاه یا ناخودآگاه تمایل ندارد (و یا حتی به لحاظ روانی این امکان را ندارد) که از دستورات سوپرایگویی سر باز زند؛ سوپرایگو و ایده‌آل ایگویی که همسو شدن با بایدها و نبایدهای آن، حس ارزشمندی و دوست‌داشتنی بودن برای فرد به ارمغان می‌آورد، و طغیان و مخالفت با آن اضطراب، حس گناه، و وحشت از دست دادن عشق ابژه را به همراه دارد.

کلام آخر

درست است که جامعه ایران همگام با تحولات جهانی دچار تغییرات ساختاری در نظام فکری و ارزشی شده است، ولی این بدین معنا نیست که مسیری که جامعه ایران طی می‌کند کاملاً منطبق با مسیر جهانی است. در واقع مرور مجموعه پژوهش‌های صورت گرفته درباره وضعیت خانواده ایرانی حاکی از داده‌های متناقض و غیریکپارچه و حتی گیج‌کننده است. چراکه بعضی از مطالعات حاکی از تغییرات وضع موجود و تحولات ارزشی و باورهای بنیادین در زمینه رابطه و خانواده است و برخی دیگر از جمله پژوهش حاضر، حاکی از ابقا تمام آن باورها و نگرش‌ها به قوت خود، در سطح ناخودآگاه، هستند. این دوگانگی یا شاید چندگانگی همان‌طور که گفته شد حکایت از وضعیت گذار در ایران دارد. بعضی از ارزش‌ها و باورهای سنتی چون برتری مرد بر زن و منفی‌انگاشتن ویژگی‌های زنان به واسطه‌ی تغییر نگرش در زنان و بسیاری مردان در سطح خودآگاه، به چالش کشیده شده است. ولی هنوز به شکل ایده‌آل برابری در توزیع قدرت و جایگاه نرسیده و همچنان نقش باورها و نگرش‌های پنهانی مخرب رابطه صمیمانه حذف نشده است.

در نتیجه با وجود ادعای -از منظری درست- پژوهش‌های پیشین مبنی بر تحولات ارزشی (در سطح خودآگاه) در نسل‌های جوان از جمله برابرطلبی بیشتر زن و مرد، خصوصاً زنان، باید در نظر داشت این‌گونه باورها در عمق روان انسان‌ها چه زن و چه مرد حک شده است؛ بدین معنا که چه از منظر روانکاوانه و درون‌روانی، سطح ناخودآگاه فردی و روابط اولیه بررسی شود و چه با توجه به نظریه‌های جامعه‌شناختی و روانکاوای فرهنگی، سطح ناخودآگاه فرهنگی و جمعی مورد مطالعه قرار گیرد و چه به لحاظ زیستی پیشینه تکاملی و آنچه باعث بقای بشر در طول قرن‌ها شده است مهم تلقی شود، یک نتیجه واحد حاصل می‌شود و آن اینکه تغییرات عمیق و ریشه‌دار فردی و فرهنگی کاری است بس پیچیده، زمان‌بر و نیازمند آگاه‌سازی مداوم، انجام مطالعات هدفمند و برنامه‌ریزی‌های کلان در در سطح اجتماعی.

این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز روبرو بوده است. محدودیت اول، مربوط است به روش جمع‌آوری داده‌ها یعنی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و استفاده از نمونه در دسترس به جای تصادفی. از این رو پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی نمونه‌گیری به شکل تصادفی صورت پذیرد و علاوه بر مصاحبه، از مشاهده و پرسشنامه نیز به منظور جمع‌آوری داده استفاده شود. به‌علاوه اغلب داوطلبین این پژوهش تحصیل کرده، شاغل و به لحاظ طبقه اقتصادی متعلق به سطوح متوسط و بالای جامعه بودند و دارای ذهنیت روانشناختی. بنابراین محدودیت در این پژوهش دسترسی نداشتن به طبقه اجتماعی-اقتصادی متنوع بوده است. محدودیت بعدی نیز مربوط به عدم امکان دستیابی به خرده‌فرهنگ‌ها و قومیت‌های مختلف در پژوهش می‌باشد. جدا از محدودیت‌های ذکر شده، پیشنهاد می‌شود پژوهشی مشابه با کسانی که تعداد سال‌های بیش از ۵ سال دارند نیز صورت گیرد تا نتایج، مقایسه‌پذیر و تفاوت‌ها آشکار شود. همچنین در راستای مقایسه نتایج، پیشنهاد می‌شود این پژوهش با نمونه بیشتر انجام شود تا شاید حیطه‌های مشابهت و تفاوت میان زنان و مردان آشکار و محسوس گردد. به‌علاوه، مطالعه و مقایسه افراد با سنین مختلف (به عنوان مثال دهه‌های ۵۰، ۶۰، ۷۰، ۸۰) در زمینه باورهای ناخودآگاه فرهنگی بی‌شک می‌تواند اطلاعات بسیار مفیدی در اختیار متخصصین قرار دهد. افزون بر موارد فوق، تکرار همین پژوهش با نمونه‌ای دیگر شامل کسانی که طلاق گرفته‌اند و کسانی که در رابطه زناشویی مانده‌اند و مقایسه نتایج این دو در رابطه با باورهای ناخودآگاه فرهنگی نیز توصیه می‌شود.

پی‌نوشت‌ها:

1. Cheraghi, Ebrahimi	25. Reliability
2. Person	26. Gillham
3. Layton	27. Willis
4. Cultural Unconscious	28. Poorreza, Mohseni
5. Azadarmaki	29. Vakili
6. Ghasemi	30. Larson
7. Pirmoradi	31. Holman
8. Panaghi	32. Ghanee-ezabadi
9. Jebraeili, Mohammadi, Heidari	33. Rafie
10. Buss	34. Yamini
11. Khallad	35. Lerner
12. Li	36. Ghadampour
13. Movahedi, Moshtagh	37. Akhtar, Varma
14. Majdinasab et al	38. Tutter
15. Garroosy, Adinehzadeh	39. Shahbazi
16. Ghasemi et al	40. Gerber
17. Taghiabadi, Taghiabadi	41. Holmes
18. Basic Qualitative Research	42. Balali, Makhdoomi
19. Inductive	43. Sandel
20. Thematic Analysis	44. Kernberg
21. Clarke, Braun	45. Turkle
22. Aghababayi, Askari-Dastjerdi	46. Ideal-Ego
23. Daneshpour	47. Chasseguet-Smirgel
24. Validity	

References

Aghababayi, A., & Askari-Dastjerdi, Z. (2021). [Narrative analysis of women's emotional labor in the first year of marriage]. *Social Psychological Studies of Women*, 19(4), 205-234. <https://doi.org/10.22051/JWSPS.2022.34407.2358>. [in Persian].

Akhtar, S. & Varma, A. (2012) Sacrifice: Psychodynamic, Cultural and Clinical Aspects. *American Journal of Psychoanalysis* 72:95-117. 10.1057/ajp.2012.7

Azadarmaki, T. (2016). [*Changes, Challenges and the Future of Iranian Family*]. Tehran: Tisa Publication [in Persian]

Balali, E., Makhdoomi, K. (2021). [spatial segregation or social segregation? a comparative study of marriage patterns of women in the high and low- class regions of hamadan province]. *Journal of Applied Sociology*, 32(2), 129-150. 10.22108/JAS.2021.122682.1896 [in Persian].

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences*, 12, 1-49. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00023992>

Chasseguet-Smirgel, J. (1985). *The Ego Ideal and the Psychology of Groups*. Free Associations 1:31-60

Cheraghi, L., Ebrahimi, M. (2020). [Iranian's Assumptions and Standards about Marriage and Marital Relationships: Qualitative Analysis of Iranian Proverbs]. *Journal of Family Research* Vol.16(3):294-314. <https://dx.doi.org/10.29252/jfr.16.3.1> .[in Persian].

Clarke, V. & C. Braun. (2016). Thematic Analysis. *The journal of positive psychology*. DOI:10.1080/17439760.2016.1262613.

Daneshpour, M., Asoodeh, M. H., Khalili, S., Lavasani, M. G., & Dadras, I. (2011). Self-described happy couples and factors of successful marriage in Iran. *Journal of Systematic Therapies*, 30 (2), 43-64.

Erlich S (2001). Politics on the Couch: Citizenship and the Internal Life: Andrew Samuels London: Profile Books. 2001. Pp. 235. *International Journal of Psycho-Analysis*, 82(6), 1295-1297.

Garroosy, S., & Adinehzadeh, R. (2010). [Investigating the Relationship between Job/Family Role Conflict and Social Factors: The Case of Employed Women in Kerman]. *Ferdowsi University of Mashhad Journal of Social Sciences*, 7(2) 121-139, -.doi: 10.22067/jss.v0i0.8780. <https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.8780> .[in Persian].

Gerber, L. (2018). Hidden Injuries: Stories of Social Class, Politics, and the Face of the Other. *Psychoanalysis, Self, and Context*. 13:398-408

Ghadampour, E., Yousefvand, L., & Radmehr, P. (2018). [The efficacy of training program of relationship enrichment on the perception of self- sacrificing behaviors of one and one's husband and ambiguity tolerance among female students]. *Family Counseling and Psychotherapy*, 7(2),106-125.doi:10.22034/fcp.2018.57711. 10.22034/FCP.2018.57711 .[in Persian].

Ghasemi, Z. (2021). [The level of Gender inequality between girls and boys in the family and the explanation of the factors affecting it]. *Woman in Development & Politics*, 19(1), 95-117]. doi: 10.22059/jwdp.2021.310093.1007891. [in Persian].

Ghasemi, V., Arab Khorasani, S., & Rabbani Khorasgani, A. (2018). [Crossroad of Gender and Institute of Family: Women's Meaning of Marriage and Family Life]. *Woman in Development & Politics*, 16(4), 499-524. doi: 10.22059/jwdp.-2019.260472.1007444. [in Persian].

Ghaneezabadi, F., ghasemi, V., & kiyanpour, M. (2015). [Social Attitudes towards the Singlehood of Girls over 30 years Old (The case of Yazd City)]. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 4(7), 99-127. [in Persian].

Gillham, B. (2000). *The Research Interview*. London, Rautledge.

Holmes, D. E. (2006). The Wrecking Effects of Race and Social Class on Self and Success. *Psychoanalytic Quarterly* 75:215-235. DOI: 10.1002/j.2167-4086.2006.-tb00038.x

Jebracili, H., Mohammadi, AZ., Heidari, M. (2013). [Gender Differences in Mate Selection Criteria]. *Journal of Family Research* Vol.9(2);155-171. [https://doi.org/10.1016/0162-3095\(92\)90021-U](https://doi.org/10.1016/0162-3095(92)90021-U). [in Persian].

Kernberg, O. (1995). *Love Relations: Normality and Pathology*. New Haven, CT: Yale University Press.

Khallad, Y. (2005). Mate selection in Jordan: Effects of sex, socio-economic status, and culture. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22, 155–168. <https://doi.org/10.1177/0265407505050940>

Larson J.H., Holman, T.B. (1994). Premarital Predictors of Marital Quality and Stability. *Family Relations*, Vol. 43(2), PP 228-237. <https://doi.org/10.2307/585327>

Layton, L. (2014). Grandiosity, neoliberalism, and neoconservatism. *Psychoanalytic Inquiry*, 34(5), 463-474. <https://doi.org/10.1080/07351690.2013.846030>

Layton, L. (2002). *Cultural hierarchies, splitting, and the heterosexual unconscious*. In: S. Fairfield, L. Layton and C. Stack (eds.) *Bringing the Plague: Toward a Postmodern Psychoanalysis*. New York: Other Press, pp. 195-223.

Layton, L. (2006). *Attacks on linking: the unconscious pull to dissociate individuals from their social context*. In *Psychoanalysis, Class and Politics: Encounters in the Clinical Setting*, ed. L. Layton, N. C. Hollander & S. Gutwill. London: Routledge.

Lerner, G. (1986). *The creation of patriarchy*. Oxford University Press.

Li, N. P., et al. (2010). Mate preferences in the US and Singapore: A cross-cultural test of the mate preference priority model. *Personality and Individual Differences*, doi:10.1016/j.paid.2010.10.005.

Majdinasab, M., Haghigatian, M., & Esmaeli, R. (2022). [Social and cultural consequences and misogyny; a case study of Ahwazi women]. *Political Sociology of Iran*, 5(12), 2540-2555. doi: 10.30510/psi.2022.298570.2097. 10.30510/PSI.2022.-298570.2097. [in Persian]

Moshtagh, N. (2023). The Abject, the Silence and the Crime: Intricacies of Abortion in Iran. *Contemporary Psychoanalysis*, 59:99-111 .<https://doi.org/10.1080/00107530.2023.2236508>

Movahedi, S., & Moshtagh, N. (2019). Persian tales on the couch: Notes on folktales as the mirror of the contemporary cultural struggles with gender and sexuality. *International Forum of Psychoanalysis*. Vol. 28, 115-124. <https://doi.org/10.1080/0803706X.2017.1422604>

Panaghi, L., Mohammadi, Az., Bagherian, F., Pakdaman, S., Ahmadabadi, Z., Mohammadi, S. (2016). [Exploring Health models of Iranian Family: A Qualitative Study]. *Journal of Family Research*. Vol.12 (2): 179-196. [in Persian]

Person, E. S. (2006). Revising Our Life Stories: The Roles of Memory and Imagination in the Psychoanalytic Process. *Psychoanalytic Review* 93:655-674

Pirmoradi, S. (2004). [Cultural Psychology & Iranian Family Psychology]. *Esfahan: Homam Publication* [in Persian]

PoorReza. A. Mohseni, M. (2003). [Marriage and Family in Iran]. Tehran: Aron Press. [in Persian]

Rafie, M., Abbasi, M., Ravand, M., Keshmiri, A. (2022). [The Role of Perceived Gender Discrimination and Identity Styles in Predicting Learned Helplessness in Girls Experiencing Home Running]. *Rooyesh*; 10 (11) :149-158. 20.1001.1.2383353.1400.10.11.14.4 17 .[in Persian]

Sandel, M.J. (2012). *What money can't buy: the moral limits of markets*. Macmillan.

Shahbazi, N., Lavasani, F. F., Mortazavi, S. S. & Alimohammadi, A. (2020). Neoliberalism and Lower Social Class Psychodynamics in Iran: A Psychoanalytic Explanation. *IJP Open* -7:1-26

Taghiabadi, M., Taghiabadi, H. (2021). [Online Gender Hate Speech on Social Media (Case: Misogyny of Iranian Twitter Users)]. *Quarterly Journal of Communication Research*, Vol. 28, No. 2 (106), 175-209. <https://doi.org/10.22082/-cr.2021.526613.2161> [in Persian]

Turkel, A. R. (2000). The Good Girl Grows Up: Gender and Self-Esteem. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 28:147-161. DOI: 10.1521/jaap.1.-2000.28.1.147

Tutter, A. (2023). The Curse of the Thinking Woman: Encoded Misogyny in the Brilliant Female Detective. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 20:467-480. <https://doi.org/10.1002/aps.1827>

Vakili, Sh. (2021). [*MehrNask*]. Tehran: Khoshbin Publication [in Persian]

Willis, J.W. (2007). *Foundation of qualitative research*. London, sage.

Yamini, F., Khademian, T., & Dehqan, H. (2023). [Misogyny of Persian rap music and its acceptability among female fans with a Granded theory approach (Case study: Tehran girls)]. *Women Studies*, 14(1), 199-222. doi: 10.30465/ws.2023.43383.3717. [in Persian]